

*Wadden*vereniging

Bestuursverslag 2021

Waddenvereniging

De Waddenvereniging is dé toonaangevende landelijke organisatie die opkomt voor de belangen van het wad. De vereniging streeft naar herstel en bescherming van de Waddenzee en bevordert de belangstelling voor dit unieke natuurgebied. De Waddenzee is in 2009 uitgeroepen tot UNESCO Werelderfgoed. De Waddenvereniging is sinds 1965 actief in het gebied als hoeder en kenner van het wad.

Naam

Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, beter bekend als 'Waddenvereniging'.

Bezoekadres

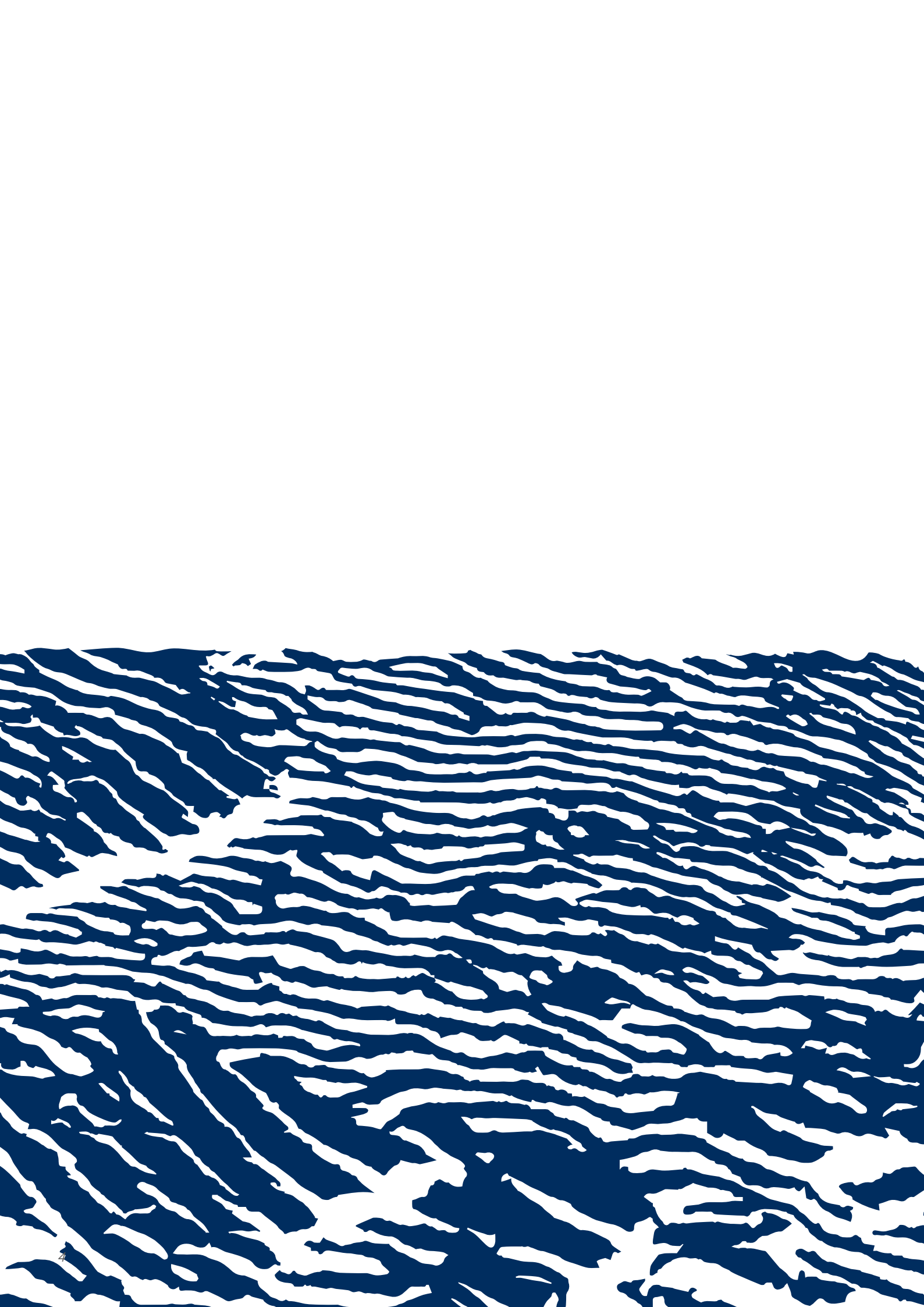
Noorderhaven 60
8861 AP Harlingen

Postadres

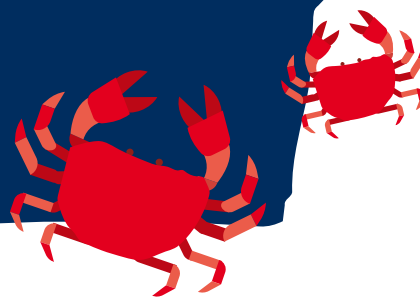
Postbus 90
8860 AB Harlingen

Tel. 0517 - 493 693

info@waddenvereniging.nl
www.waddenvereniging.nl

Inhoud

BESTUURSVERSLAG 2021

Woord vooraf	6
Waddenvereniging	8
Wie we zijn	9
Hoe we werken	11
Onze inzet in 2021	13
Klimaat en zeespiegelstijging	14
• Inzet Waddenvereniging	15
• Scheepvaart	16
• Gebiedsbescherming	17
• Onderwaternatuur	18
• Duurzaam toerisme en 'liefde voor het wad'	20
• Naar een plasticvrije Waddenzee	21
Communicatie met belanghebbenden	22
Baten- en Fondsenwerving	26
Organisatie	28
Maatschappelijk verantwoord ondernemen	30
Ledenraad	32
Bestuur	34
Bureau	36
Governance	39
Vooruitblik 2022	42
Begroting 2022	44

FINANCIEEL VERSLAG 2021	46
Financiën en risicobeheersing	47
Financieel resultaat 2021	47
Kengetallen	48
Financieel beleid	49
Beleid ten aanzien van treasury	50
Beleid ten aanzien van beheersing risico's	50
JAARREKENING 2021	52
I Balans per 31 december 2021	53
II Staat van baten en lasten	54
III Kasstroomoverzicht	56
IV Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten	56
V Toelichting op afzonderlijke balansposten van de jaarrekening 2021	60
VI Toelichting op de staat van baten en lasten	65
Controleverklaring van de accountant	70
Resultaatbestemming	74
Ondertekening	74
Colofon	75

Woord vooraf

In ons meerjarenbeleidsplan 2021-2025 is klimaatverandering als grootste bedreiging voor het waddengebied geformuleerd. Het agenderen hiervan én de maatregelen die nodig zijn om de Waddenzee voor te bereiden op de gevolgen van de klimaatverandering hebben onze prioriteit. Onze inzet is gericht op concrete resultaten en goede zichtbaarheid in de buitenwereld.

Eén van de gevolgen van klimaatverandering is het stijgen van de zeespiegel. Twee keer per dag valt een groot deel van de Waddenzee droog. De droogvallende wadplaten zijn van wezenlijk belang voor onder andere miljoenen vogels. Vanuit de hele wereld bezoeken zij de Waddenzee om uit te rusten en te foerageren. Als de zeespiegel verder stijgt en de wadplaten niet langer kunnen meegroeien, vallen de wadplaten in de toekomst uiteindelijk niet meer droog. Daarmee verliest de Waddenzee haar kenmerkende eigenschap en wint de zee het van het wad!

Gas- en zoutwinning in het waddengebied zorgen voor bodemdaling en versterken de gevolgen van klimaatverandering. Daarom zullen we ons sterk blijven verzetten tegen gaswinning onder de Waddenzee bij Ternaard en zoutwinning in de Waddenzee bij Harlingen.

In 2021 heeft de Waddenvereniging haar werkprogramma's uitgevoerd in clusters, waardoor kennis en netwerken van onze medewerkers elkaar versterken. De organisatie van de Waddenvereniging is 'plat'.

Een belangrijk onderdeel van ons werk is de bevordering van de 'liefde voor het wad'. In 2021 konden door de Coronapandemie veel excursies en activiteiten van de Waddenvereniging niet doorgaan. We hebben veel 'Waddenbeleving' online aangeboden, via onze website, instagram, LinkedIn, en andere kanalen.

We merken dat mensen in de Coronatijd de natuur meer zijn gaan waarderen. Het afgelopen jaar was er een toename van onze leden en donateurs! Met de steun van alle wadliefhebbers uit heel Nederland willen we het verschil kunnen maken voor de Wadden. Het Werelderfgoed Waddenzee verdient onze bescherming!

Lutz Jacobi
Directeur Waddenvereniging

A photograph of a coastal wetland. In the foreground, there are several green stems with small, light purple flowers and buds. The background shows a body of water, possibly a lagoon or marsh, with a flat horizon under a cloudy sky.

Waddenvereniging

Wie wij zijn

Waddenvereniging is dé landelijke organisatie die opkomt voor de belangen van de Waddenzee. Dat doen we door sterk in te spelen op alle ontwikkelingen die plaatsvinden in het gebied én door zoveel mogelijk mensen bij ons werk te betrekken. Wij zijn een particuliere, onafhankelijke en kritische vereniging. Al onze standpunten zijn gebaseerd op feiten en wetenschappelijk onderzoek. We kunnen ons werk alleen doen met de steun van onze leden, donateurs en schenkers zoals de Nationale Postcodeloterij.

Statutaire doelstelling

De vereniging streeft naar behoud, herstel en goed beheer van natuur, landschap en milieu en van de ecologische en cultuurhistorische waarden van het waddengebied, waaronder begrepen het noordelijk zeeleigebied en de Noordzee, als onvervangbare en unieke natuurgebieden. De vereniging stelt zich tevens ten doel de belangstelling voor deze gebieden te bevorderen. In haar handelen gaat zij uit van het besef dat de mens een onderdeel is van het ecosysteem.

Visie

In de visie van de Waddenvereniging is het waddengebied uniek in de wereld door de combinatie van rust, ruimte en weidsheid, met de voortdurende veranderingen in wind, land en water en de natuur die zich daar op aanpast.

Missie

De Waddenvereniging heeft als missie mensen met passie voor het waddengebied te verenigen. Samen staan we sterk voor het behoud van het gebied met zijn rust, ruimte en ruige natuur. De Waddenvereniging wil dat mensen nu en in de toekomst dit unieke gebied kunnen beleven en gebruiken. Om dat te bereiken, bewaakt de Waddenvereniging de unieke waarden van het gebied, komt met initiatieven voor een verrijking van het gebied, verbindt mensen – jong en oud - én betreft hen bij het waddengebied.

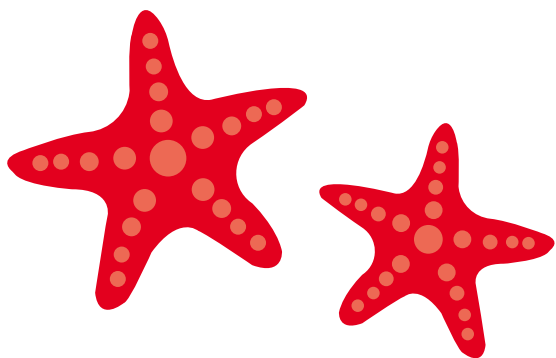
Onze koers

De Waddenvereniging zoekt altijd naar de verbinding. In de afgelopen vijftig jaar hebben we de erkenning voor de natuurwaarden van het waddengebied zien groeien. Steeds meer organisaties en ondernemers dragen de waarden van het gebied actief uit of gebruiken het als inspiratiebron. Bezoekers komen alsmaar vaker voor de beleving van de natuur, stilte, weidsheid en duisternis.

De vele veranderingen in en aandacht voor het gebied zorgen voor een breed werkterrein voor de Waddenvereniging. Er zijn meer 'spelers in het spel' dan vroeger. Mede hierdoor heeft de Waddenvereniging vaak verschillende rollen. We zien onszelf regelmatig als spreekwoordelijke spin in het web, waarbij we alles in de gaten houden en daar waar kansen liggen proberen we voor het waddengebied voordeel te halen.

In het verleden werd vaak door organisaties of overheden 'van bovenaf' bepaald wat beschermd moest worden. Daarbij werd dan voorbijgegaan aan de mensen die in het gebied wonen en werken of het gebied bezoeken. De Waddenvereniging vindt dat juist zij vaak een nuttige bijdrage kunnen leveren, omdat zij betrokken zijn bij het gebied. We zoeken daarom naar de verbinding met hen. Op die manier ontstaat er een groep ambassadeurs en kan de Waddenvereniging samen met hen opkomen voor de unieke waarden van het gebied.

Hoe we werken

De Waddenvereniging volgt de ontwikkelingen in het waddengebied op de voet. Het doel ervan is kennis te verzamelen, goed op de hoogte te zijn en te blijven van de actuele ontwikkelingen om – indien nodig - onmiddellijk in actie te komen.

We richten ons op deze punten omdat ze hoge prioriteit hebben voor het behoud en beheer van het wad en voor de wadliefhebbers. Ook is het belangrijk om goed zichtbaar te zijn voor de buitenwereld. En te laten zien wat wij doen.

De aanwijzing in 2009 van de internationale Waddenzee als natuurlijk werelderfgoed was de kroon op het werk van alle waddenbeschermers. UNESCO verleende die status niet alleen vanwege de unieke natuurwaarden. Ook de bescherming van het gebied door de overheid was volgens deze VN-organisatie op orde. Toch maakt de Waddenvereniging zich zorgen over de toekomst van het gebied. We hebben onze zorgen in kaart gebracht en omgezet in ambities. Deze zijn vastgelegd in het Meerjarenbeleidsplan 2021-2025.

Onze inzet in 2021

Als Waddenvereniging zetten we ons in voor de bescherming van de natuur in het waddengebied. We maken ons daarover zorgen, want het gaat niet goed met het wad. In 2021 hebben we aandacht gevraagd en actie gevoerd voor de volgende onderwerpen:

- **Klimaat en zeespiegelstijging**
- **Scheepvaart**
- **Gebiedsbescherming**
- **Onderwaternatuur**
- **Duurzaam toerisme en liefde voor het wad**
- **Naar een plasticvrije Waddenzee**

Een gebied onder druk door klimaatverandering

Klimaat en zeespiegelstijging

Klimaatverandering en zeespiegelstijging hebben onverminderd onze aandacht. Zeespiegelstijging, die steeds sneller gaat, en bodemdaling hebben beide grote invloed op de dynamiek van het waddengebied. Wadplaten kunnen bijvoorbeeld verdwijnen, omdat ze niet of minder droogvallen. Dit heeft enorme gevolgen voor vogels omdat zij geen plek meer hebben om uit te rusten en voedsel te vinden. De Waddenzee verliest hiermee een deel van zijn kenmerkende eigenschappen. Ook vindt er gaswinning plaats in de Waddenzee waarbij bodemdaling optreedt en broeikasgassen vrijkomen. Deze gassen zijn weer mede een oorzaak voor een stijging van de zeespiegel. Deze stijging kan funest zijn voor de unieke natuur van de Waddenzee. Gaswinning heeft bodemdaling tot gevolg, die nog vele tientallen jaren kan blijven doorgaan. Wij willen nieuwe winningen van gas voorkomen en bestaande stopzetten. Ook de winning van zout onder de Waddenzee moet zo snel mogelijk worden beëindigd.

De Waddenvereniging gaat uit van de best beschikbare wetenschappelijke kennis over klimaatverandering en de effecten daarvan op korte, middellange en lange termijn. Ons beleid en onze inzet zijn daarop gebaseerd. Door het verzamelen van de nieuwste inzichten over de gevolgen van klimaatverandering en zeespiegelstijging voor de Waddenzee houden we ons kennisniveau hoog. We delen die informatie met onze achterban en andere partijen. Het afgelopen jaar hebben we diverse bijeenkomsten gehouden en gelobbyd om dit onderwerp op de politieke agenda te krijgen. We werken hierbij samen met anderen, waaronder de Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers.

Nieuwe maatregelen die inspelen op de verwachte gevolgen van klimaatverandering en bijbehorende zeespiegelstijging, zoals dijkversterkingen, mogen niet nadelig zijn voor natuur en landschap. Waar mogelijk moeten natuurlijke klimaatbufferoplossingen toegepast worden.

Inzet Waddenvereniging

Natuurherstel vraagt om een lange adem. We zijn vaak meerjarig bezig om verschil te maken op een onderwerp. Stap voor stap boeken we echt en duurzaam resultaat. Hieronder vind je een aantal highlights uit onze inzet op het thema klimaat en zeespiegelstijging.

- We zijn mede-eiser in de unieke en historische rechtszaak tegen Shell die door Milieudefensie is aangespannen. **Op 26 mei velt de rechter het vonnis: Shell moet onmiddellijk stoppen met het veroorzaken van gevaarlijke klimaatschade!** Het is voor het eerst dat een onderneming wordt gemaand bij te dragen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Het waddengebied en haar bewoners worden door de rechter expliciet genoemd in het vonnis. Goed nieuws dus voor de Waddenzee, waar de gevolgen van klimaatverandering nu al zichtbaar zijn.
- We zijn ontzettend blij dat in het nieuwe regeerakkoord staat dat er geen nieuwe vergunning zal worden verleend voor het winnen van aardgas onder de Waddenzee. Hier dringen we in 2021 steeds op aan, onder meer met **een petitie tegen gaswinning, die in enkele weken meer dan 51.000 keer wordt ondertekend**. Ook provincies, gemeentes en Unesco Nederland steunen ons in ons protest.
- We starten een juridische **procedure tegen de winning van aardgas in Ternaard**. Door onze intensieve lobby lijkt zich in de Tweede Kamer een meerderheid af te tekenen tegen gaswinning.
- We schrijven een brief aan UNESCO dat we het niet eens zijn met het regeringsbeleid (doorgaan met gaswinning in het Waddengebied en bij Ternaard). **Unesco komt daarop met een reactie: mijnbouw is onverenigbaar met de Werelderfgoedstatus**.
- In de toekomst zal zeer waarschijnlijk meer zand gesuppleerd moeten worden om de stijging van de zeespiegel bij te kunnen houden. Wij willen weten wat dat inhoudt voor de natuur en wat de ecologische effecten zijn. Wat betekent meer suppleren bijvoorbeeld voor het bodemleven? Wij vinden het belangrijk om dat helder te krijgen en nemen daarom deel aan het **onderzoeksprogramma Natuurlijk Veilig** waarin Rijkswaterstaat met diverse organisaties het effect van zandsuppleties op de kustnatuur onderzoekt.

Klimaatbuffers zijn belangrijke instrumenten bij zeespiegelstijging en klimaatverandering. De mens en de natuur kunnen hiervan profiteren. Waar mogelijk moet er gewerkt worden met natuurlijke oplossingen langs de randen van het wad, waarbij bredere dijken in plaats van hogere dijken de voorkeur hebben. Hierbij moet ook nadrukkelijk gekeken worden naar oplossingen landinwaarts in plaats van zeewaarts.

- We werken hard aan het **zoveel mogelijk herstellen van het estuarium Lauwersmeer; de overgang van de zoete landkant naar de zoute Waddenzee met daartussen een grote brakke zone**. Dit herstel is van groot belang voor de biodiversiteit van de gehele Waddenzee. Als de biodiversiteit groter wordt, kan de Waddenzee de negatieve gevolgen van klimaatverandering beter dragen. Bij het Lauwersmeer wordt door ons samen met de landbouwsector gekeken naar de mogelijke oplossingen voor het herstellen van (brakke) natuur en instandhouding van de (zoete) landbouw. Gedacht wordt aan mogelijkheden als de aanleg van een onderwaterdrempel halverwege het Lauwersmeer waardoor het zoute water (zwaarder dan zoet water) niet verder zuidelijk komt in het Lauwersmeer. Tevens zal er een uitgebreid meetnet in en om het Lauwersmeer aangelegd worden om de zoutgehaltes goed te monitoren.
- Naast het Lauwersmeer pleiten wij ook voor het herstel van een **goede verbinding (zoet-zoutovergang) van het Amstelmeer met de Waddenzee**. Dit vanuit het *Droombeeld Amstelmeer* dat door natuurorganisaties eerder in 2020 gezamenlijk is opgesteld.
- Wij werken mee binnen de duurzame havencoalitie Lauwersoog aan het onderwerp *Natuur in de haven*. Dit om de zichtbaarheid en beleving van de natuur op deze grens tussen Werelderfgoed Waddenzee en Nationaal Park Lauwersmeer te vergroten en deze natuur ook iets robuuster te maken.
- Met een zogenaamde *wildcard* dragen we bij aan het uitvoeringsprogramma van de Agenda 2050. Deze agenda wordt door de overheid opgesteld. Wij voegen klimaatdoelen voor de natuur toe en we zien er op toe dat de doelen SMART worden opgenomen in het huidige uitvoeringsprogramma. Samen met de landbouwsector strijden we ervoor om via deze smartdoelen tot een maatregelenpakket te komen dat recht doet aan de natuur. Dit is niet de weg die de overheid op dit moment wil bewandelen en daarom nemen wij afscheid van meedenken in dit proces.

*Veilige scheepvaart en adequate rampenbestrijding
zijn essentieel voor Waddenzee*

Scheepvaart

De Waddenvereniging wil veiliger vervoer van containers, geen milieubedreigende scheepvaart in de vaarroutes vlak boven de Waddenzee en een adequate rampenbestrijdingsorganisatie voor alle soorten scheepvaartincidenten.

De groei van offshore windparken en de toenemende drukte op zee vergroten het risico op rampen, die het einde kunnen betekenen van de ecosystemen in het waddengebied. Als Waddenvereniging richten we ons op preventie en de inbreng van specifieke kennis over het wad in protocollen voor rampenbestrijding.

Inzet Waddenvereniging

- **We zijn als deskundige aanwezig bij een rondetafelgesprek over de containerramp in de Tweede Kamer.** Hier pleiten wij voor een langjarig integraal programma, vergelijkbaar met het Deltaprogramma, waarin alle maatregelen uit de Kabinetsreactie op het OVV-rapport worden gerealiseerd om zeeën beter te beschermen tegen rampen met containerschepen.
- Na overleg met onze Deense en Duitse zusterorganisaties besluiten we om samen een vuist te maken om de Waddenzee beter te beschermen tegen de gevolgen van de scheepvaart. Daarvoor hebben we bij de Wadden Sea Board (WSB), het bestuursorgaan van de trilaterale samenwerking, samen met onze Deense en Duitse zusterorganisaties een projectvoorstel ingediend voor betere samenwerking op scheepvaartgebied.
- We scharen ons achter de aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor de Veiligheid (OVV) over de ramp en ook die van onderzoeksinstituut Marin en de Inspectie Leefomgeving en Transport van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.
- **We lobbyen richting Tweede Kamer om de aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor de Veiligheid over te nemen,** om te komen tot veiliger vaarroutes voor containerschepen. Hierbij wordt onder meer gekeken naar maatregelen om de Waddenzee te beschermen, zoals een rampenplan voor containerschepen.

- We blijven met Rijkswaterstaat in gesprek over de noodzaak van een goed vrijwilligersmanagement. Bij rampen melden vrijwilligers zich vaak spontaan om mee te helpen. Wij vinden het daarom belangrijk dat er goed in kaart wordt gebracht hoe dit veilig kan gebeuren. Rijkswaterstaat belegde een online bijeenkomst waar werd geïnventariseerd welke groepen vrijwilligers bij eventuele toekomstige rampen hun diensten willen aanbieden.

CleanUpXL

- In de nacht van 1 op 2 januari 2019 verliest vrachtschip MSC Zoë boven de Wadden 342 containers. Meer dan drie miljoen kilo lading belandt in het kwetsbare natuurgebied. Ruim twee jaar later blijkt veel afval nog niet opgeruimd. Door het in kaart brengen van 3000 km2 zeebodem van de Noord- en Waddenzee met een sonar, weten we dat er naast resterende lading van de MSC Zoë nog heel veel meer andere rommel op de zeebodem ligt wat er niet hoort! Deze ramp en de afhandeling daarvan is de aanleiding geweest om zelf de mouwen op te stropen en een project op te tuigen: Met de hulp van Nationale PostcodeLoterij is CleanUpXL geboren.

Resultaten berging en recycling

- Met 1 dag onderwater kijken met de sonar, 6 dagen bergen, 7 duikexpedities op verschillende wrakken en een strandopruimacties met 110 vrijwilligers **halen we maar liefst 87.592 kilo afval uit zee.** En dan hebben we het over vele varianten plastics, metalen en papieren gebruiksvoorwerpen en andere troep. Allemaal spullen die er niet horen en door menselijk handelen daar terecht zijn gekomen en nu door menselijk handelen ook weer verwijderd zijn.
- Het afval bestaat uit heel erg veel verschillende dingen: grote en kleine spullen van plastic/kunststof zoals voetenbadjes, slippers, fleecedekens, oude visnetten en vispluis en een grote hoeveelheid Nylon balen. We proberen zoveel mogelijk geborgen spullen weer her te gebruiken. Daarvoor hebben we onder andere een samenwerking met het jonge bedrijf **UPPACT – UPP** (upcyclingplastic.com) en Circulair Friesland Homepage - Vereniging **Circulair Friesland**.

Gebiedsbescherming

De ontwikkelingen in het Waddengebied volgen we op een positief-kritische manier. Waar nodig trekken we aan de bel. Dan zetten we zaken op de bestuurlijke agenda en brengen die onder de aandacht van het publiek. Maar als vereniging maken we ook zelf plannen en zetten we projecten op. Projecten waardoor natuurwaarden worden hersteld en mensen bewust worden gemaakt van de noodzaak van goed natuurbeheer in het waddengebied. Om de ecologie in de Waddenzee te behouden en te versterken, werken we samen met andere natuurorganisaties in de Coalitie Wadden Natuurlijk.

Inzet Waddenvereniging

- Wij verzetten ons met succes tegen de aanleg van een **stroomkabel** dwars door de Waddenzee en Schiermonnikoog. We doen mee aan een gezamenlijke petitie met Schiermonnikoog die meer dan 34.000 keer wordt ondertekend door burgers, boeren, natuurbeschermers en waddenliefhebbers. **Het ministerie van Economische Zaken laat na de vele protesten weten een andere route te zoeken.**
- **We reageren (via een formele zienswijze) op de vergunning in het kader van de Wet Natuurbescherming voor militaire activiteiten op de Vliehors op Vlieland.** Wij vinden dat die activiteiten wel degelijk schadelijk zijn voor de natuur en roepen het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid op om extra voorwaarden te stellen.
- **Om de verstoring van fauna door vlieg en schietoefeningen te beperken, ontwikkelen we een planningstool.** Op basis van deze planningstool is lang van te voren inzichtelijk wanneer de fauna extra kwetsbaar is, bijvoorbeeld in de broed- of trekperiodes of bij extreem hoge waterstanden in de winter. Dan is het beter om geen vlieg-oefeningen te houden, aangezien dat de periodes zijn wanneer vogels en zeezoogdieren het al moeilijk hebben. Defensie heeft onze planningstool helaas nog niet omarmd.
- Staatssecretaris Visser zegt in een brief aan de Tweede Kamer toe dat de Luchtmacht samen met de natuurorganisaties gaat kijken hoe de vlieg- en schietoefeningen zo kunnen plaatsvinden dat er minder schade aan de natuur plaatsvindt.
- Jarenlang spreken we al over de **noodzaak van verbetering van het Eems estuarium, de laatste natuurlijke zoet-zoutovergang tussen achterland en Waddenzee.** Helaas is de rivier de Eems in slechte staat. Inpolderingen uit het verleden en baggerwerkzaamheden, die de vaargeul voor het scheepvaartverkeer moeten openhouden, leiden tot een troebele rivier waar onderwaterleven amper mogelijk is. De afspraak om in 2022 te beginnen met het verwijderen van slib is helaas niet nagekomen, uit kostenoverwegingen. We uiten onze zorgen over Duitse plannen om met behulp van het Emssperrwerk de sliblast in de rivier Eems te verminderen. We willen dat goed wordt uitgezocht wat de effecten in de Dollard en verder stroomafwaarts zijn.
- **Baggerwerkzaamheden** zijn schadelijk voor de Waddennatuur. We vinden dat de regels in het Beheerplan Natura-2000 te weinig bescherming bieden en dat het Beheerplan op dit punt dus niet zomaar verlengd mag worden. We maken onze zorgen kenbaar bij Rijkswaterstaat en houden de vinger aan de pols.
- **We gaan in beroep tegen de door de provincie Fryslân verleende vergunning voor schelpenwinning in de Waddenzee.** De rechtbank vroeg inhoudelijk advies aan de Stichting advisering bestuursrechtspraak (StAB), dat verklaarde dat negatieve effecten van de winning niet zijn uit te sluiten. Enkele zaken waren bij de aanvraag ook niet beoordeeld, stelde het bureau. We staan sterk met dit rapport, al zijn we er nog niet. Schelpenwinning is schadelijk voor het bodemleven en is een ernstige ingreep in het ecosysteem. We hopen dat de rechtbank een voor ons positief vonnis zal wijzen en dat hiermee een einde komt aan de schelpenwinning.
- We zorgen ervoor dat de evaluatie van de verdieping van vaargeul de Boontjes doorgaat. Deze vaargeul ligt in een steeds ondieper wordend deel van de Waddenzee en de baggerhoeveelheden nemen steeds verder toe. Eind 2023 wordt alsnog bekeken of dit een houdbare situatie is.

Donkerte van het waddengebied

Het waddengebied is een van de laatste plaatsen in Nederland waar het echt nog helemaal donker is. De duisternis is niet alleen van belang voor mensen, maar ook voor veel dieren. We organiseren in 2021 vanuit het project Donkerte van het waddengebied verschillende excursies voor ondernemers en andere belangstellenden. Tijdens de excursies wordt ingegaan op het belang van donkerte, lichthinder en hoe er rekening gehouden kan worden met dieren bij de bedrijfsvoering.

Wij en Wadvogels

- We geven een tweedaagse training in het kader van het project **Wij en Wadvogels** aan recreatieondernemers in het Waddengebied. Aan bod komt onder meer de grote waarde die het waddengebied heeft voor trekvogels om te rusten en foerageren voordat zij verder trekken om te overwinteren. Naast deze trainingen begeleiden we ook een effectiviteitsmeting voor het Wij en Wadvogels project. Deze meting wordt uitgevoerd door Stenden hogeschool uit Leeuwarden en bestaat uit het afnemen van enquêtes onder bewoners, bezoekers en ondernemers in en om het waddengebied. Het doel van deze meting is het in beeld brengen van de kennis, houding en gedrag van deze mensen ten opzichte van vogels in het Waddengebied. **Aan de hand van deze gegevens kunnen maatregelen genomen worden om dit gedrag positief te beïnvloeden ten gunste van zowel de vogels als de natuurliefhebber.**

*Het bodemleven kan zich herstellen in delen van
het wad die afgesloten zijn voor de visserij*

Onderwaternatuur

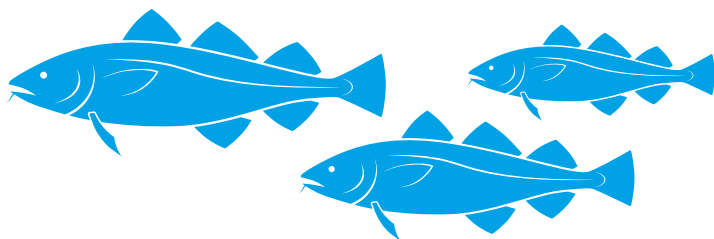
Het gaat niet goed met de onderwaternatuur van de Waddenzee. Diverse vissoorten zijn verdwenen of in aantal afgenomen. Het totale gewicht aan vis in de Waddenzee is de afgelopen vijftig jaar met maar liefst 90 procent verminderd. Het onderwaterleven wordt nu gedomineerd door garnalen, krabben en zeesterren. Zonder vissen missen we een belangrijke bouwsteen in het voedselweb. Vogels, zeehonden en grote roofvissen zijn afhankelijk van vis. Een robuuste voedselketen, die bestaat uit vissen van verschillende soorten, maten en leeftijden, is dus van groot belang.

Wij vinden dat visserij in de Waddenzee mogelijk moet zijn, mits die is afgestemd op de draagkracht van het ecosysteem. Bij de garnalen- en mosselvisserij is dit niet het geval. Elk jaar wordt er zo'n vijf miljoen kilo garnalen uit de Waddenzee gevestig. Dit betekent dat er steeds minder voedsel is voor andere vissen en vogels die zich met garnalen voeden. Bovendien brengt de garnalenvisserij schade toe aan het bodemleven, omdat een fijnmazig net over de zeebodem sleept. Hierdoor worden veel andere (deels beschermde) vissen en zeedieren als bijvangst opgevestig. De vistuigen die de bodem beroeren hebben ook een negatief effect op jonge mosselen. Door het slepen kunnen mossellarven zich minder goed hechten aan de zeebodem en kunnen ze niet uitgroeien.

De nadelige gevolgen van visserij in de Waddenzee willen we verminderen, het toezicht erop verbeteren en bepaalde visgebieden (arealen) sluiten. Dat laatste lukt in 2021: 8500 hectare Waddenzee gaat op slot voor de garnalenvisserij. Negentien garnalenvissers worden hiertoe vrijwillig uitgekocht.

Inzet Waddenvereniging

- **We sluiten met andere natuurorganisaties een convenant met het Ministerie van LNV om 8500 hectare wad af te sluiten voor de garnalenvisserij.** Hiermee slaan we een mooie eerste slag, want het bodemleven en de natuur kunnen zich in deze gebieden herstellen. Het resultaat geeft ons moed op weg naar ons uiteindelijke doel: de sluiting van 30 procent van het visareaal van garnalen.
- We pleiten bij het Ministerie van LNV om de nieuwe vergunning voor garnalenvissers, die per 1 januari 2023 ingaat, aan te scherpen. **We bleven wijzen op de noodzaak van een duurzamer visserij: minder bijvangst, minder bodemberoering, lichtere tuigen en aanpassingen van netten.** Het areaal dat op slot moet, moet worden uitgebreid.
- We gaan schoorvoetend akkoord met een convenant overeen nieuwe vangstperiode voor de mosselzaadvisserij. In 2008 spraken de vissers, natuurorganisaties en LNV af dat deze visserij in 2020 afgeschaft zou zijn. Dat is niet gebeurd. Wel wordt per 1 juli 2022 de helft van het areaal gesloten voor mosselzaadvisserij. In 2026 moet dat 65 procent zijn.
- Als stakeholder zijn wij betrokken bij het MSC-certificaat voor duurzaam gevangen vis. Wij leveren informatie aan controleurs voor de derde audit garnalenvisserij voor dit MSC-keurmerk voor de garnalen- en mosselzaadvissers. Zo'n certificaat geldt voor vijf jaar, maar elk jaar vindt er een controle plaats. De visserijsector kan nog duurzaamheidsslagen maken. De bijvangst moet minder; dit kan door het vergroten van de maaswijdte van netten. Wij stelden een nieuwe lijst op met meer bedreigde en beschermde diersoorten die vaak als bijvangst aan boord komen.

Door de Vismigratierivier kunnen trekvisseren van zoet naar zout water zwemmen en andersom

Vismigratierivier

- Voor het eerst wordt er in de wereld een kunstmatige getijdenrivier aangelegd op de grens van zoet en zout water. De kilometerslange, slingerende rivier door de dijk zorgt voor een vrije doorgang voor vissen van de Waddenzee naar het IJsselmeer en andersom. Nu is de dijk nog een barrière, maar de nieuwe natuurverbinding zal leiden tot een verbetering van de visstand, omdat vissen nu zowel in het IJsselmeer als de Waddenzee kunnen paaien.
- **De bouw van de wereldwijd unieke Vismigratierivier gaat in 2021 van start met het maken van een gat in de Afsluitdijk.** Als Waddenvereniging zijn we mede-initiatiefnemers van dit project. Onze eigen website over dit innovatieve project ging in de lucht. Jaarlijks worden er twee storytellingvideo's gemaakt en gedeeld totdat het project in 2025 is afgerond.

www.vismigratierivier.nl

Vissen voor Verbinding

- Voor het eerst worden er op vier basisscholen (twee in Groningen en twee in Friesland) lessen gegeven in het kader van het educatieprogramma van het project Vissen voor Verbinding. In een aquariumkar in de klas verzorgen kinderen kleine zeeforellen en zien hoe ze groter worden. Na zes weken zetten leerlingen de visjes uit in Drentse zoetwaterbeken. Vissen voor Verbinding begon in 2019 met de uitzet van 10.000 jonge zeeforellen. Met dit project moeten obstakels in de trekroutes van vissen van de Waddenzee naar paaigebieden in het Lauwersmeer en achterliggende wateren weggenomen worden. Zo neemt de visstand hopelijk toe. Het aantal trekvisseren in de Waddenzee daalt namelijk. Vogels en (zee)zoogdieren hebben hierdoor minder voedsel. De komende jaren worden nog meer zeeforellen uitgezet.

www.vissenvoorverbinding.nl

Waddentools – Swimway Waddenzee

- Voor het project Waddentools – Swimway Waddenzee kan dit jaar gelukkig veldonderzoek plaatsvinden. **Onderzoekers wijden zich onder meer aan het bemonsteren van kwelderkreken, het legen en plaatsen van fuiken en visvallen, het plaatsen van echosounders op de zeebodem en het zenderen van vissen.** In het project wordt onderzocht hoe vissen gebruikmaken van de Waddenzee en welke knelpunten ze tegenkomen. Het onderzoeksproject richt zich op alle fasen van de levenscyclus van de vis. Doel is om het leefgebied van vissen te verbeteren door beleid en beheer.
- Er worden 106 ontvangers geplaatst op boeien in de westelijke Waddenzee, zodat we grote gezenderde vissen die van de Noordzee de Waddenzee inzwemmen, beter kunnen detecteren. Zo komen we meer te weten over hun gedrag, zwemroutes en knelpunten in de Waddenzee.
- Ook wordt onderzoek verricht naar de aanwezigheid van vis rond schelpdierbanken bij Texel en Vlieland. Hiermee kan worden achterhaald welke vissoorten in een bepaalde fase van hun leven gebruikmaken van natuurlijke en kunstmatige riffen en schelpdierbanken, bijvoorbeeld om te schuilen, te paaien of voedsel te zoeken.

www.swimway.nl

Duurzaam toerisme houdt rekening met de unieke natuurwaarden van het Werelderfgoed Waddenzee

Duurzaam toerisme en ‘liefde voor het wad’

Twaalf jaar geleden kreeg de Waddenzee het predicaat Werelderfgoed toegekend van de Verenigde Naties. Toch weten nog steeds te weinig mensen wat dit precies inhoudt. Als Waddenvereniging willen we meer bekendheid geven aan deze bijzondere status. Dat betekent dat we meer mensen kennis willen laten maken met de bijzondere natuur van het gebied via duurzaam toerisme. Dit gebeurt door excursies, maar ook door het tonen van filmpjes op diverse social mediakanalen. Bezoekers zullen meer ‘liefde voor het wad’ voelen en zo ontstaat er meer draagvlak voor het behoud van de schoon- en kwetsbaarheid van de Waddenzee. Niet alleen bij bezoekers en eilandgasten, maar ook bij bewoners en ondernemers.

In 2021 vinden er, ondanks de beperkingen die gepaard gaan met corona, diverse trainingen en excursies plaats.

Inzet Waddenvereniging

- **We stellen een WADDEN excursie-kit samen, die toeristen en eilandgasten kunnen bestellen om zelf de natuur van de Wadden te ontdekken.** Door de coronamaatregelen kunnen veel excursies niet plaatsvinden, maar op deze manier kunnen mensen toch zelf het Wad verkennen.
- Er vinden zo’n **25 Werelderfgoedexcursies** plaats in de Waddenzee. Op een historische platbodem maken de deelnemers een vaartocht, waarbij er midden op het wad wordt drooggevalen. Gidsen geven uitleg over de waarde en schoonheid van het Werelderfgoed Waddenzee.
- Op Terschelling en Texel organiseren we in juli en augustus diverse natuureducatieve tochten op het wad.
- We zijn in oktober online present bij een vierdaagse online conferentie van **Interpret Europe**, een internationale organisatie die onderzoek bevordert op het gebied van erfgoedinterpretatie en erfgoededucatie. **We verzorgen een lezing over natuureducatie en werelderfgoedexcursies.** Geregeld nemen we deel aan internationale congressen om kennis te delen, ervaring op te doen en om ons netwerk te onderhouden.
- Op **Vlieland** worden in de zomervakantie voor bewoners van en bezoekers aan het eiland speciale openlucht filmvoorstellingen gehouden. **Voorafgaand aan films vertoont de Waddenvereniging in samenwerking met Dwaalfilm Wadden speciaal gemaakte korte films over Werelderfgoed Waddenzee** op een groot scherm in de open lucht.

- We delen steeds meer artikelen uit het WADDEN magazine op onze social media kanalen. Daarnaast ontwikkelen we ook films en speciale foto- en verhalenseries voor Facebook, Instagram of YouTube waarin de liefde voor het wad centraal staat. Gebleken is dat we daar een nieuw publiek mee bereiken.
- We maken negen **minidocumentaires onder de noemer Beleef Waddenzee Werelderfgoed**, die op onze social media kanalen kunnen worden bekeken. Gidsen lichten in deze filmpjes aan de hand van een dier, plant of natuurfenomeen steeds een Werelderfgoedwaarde toe.
- In het WADDENmagazine verwijzen we lezers vaker door naar onze website, wat resulteert in een **aanzienlijke stijging van bezoekers aan de site**. Ook marketing via social media en e-mail namen toe, wat bijdraagt aan onze naamsbekendheid en ook leidt tot hogere posities in zoekmachines.
- We zijn lid van het IWSS (Internationale Waddenzee School), een trilateraal netwerk van organisaties dat educatieve programma’s aanbiedt aan leerlingen in Nederland, Duitsland en Denemarken. We wisselen veel kennis uit met andere organisaties.
- Het WADDENmagazine wordt zeer positief geëvalueerd. Lezers vinden het een gevarieerd blad, waarmee we veel mensen bereiken. Er is iets meer aandacht voor human interest onderwerpen en we schakelen vaker professionele fotografen in. Steeds meer losse artikelen verschijnen ook online. Buitenlandse leden of leden die geen papieren magazine willen ontvangen, kunnen kiezen voor een digitaal lidmaatschap.
- Onze aanvraag voor het project Donkerte van het Waddengebied wordt door het Waddenfonds gehonoreerd. De Boschplaat op Terschelling en het Lauwersmeer zijn uitgeroepen tot Dark Sky Park. Door de duisternis te beleven kan het duurzaam toerisme verder worden gestimuleerd. Wij ontwikkelen voor het trainingsprogramma van dit project duisternismodules voor de gastheren en –vrouwen. Deelnemers krijgen basiskennis over de sterrenhemel en de waarde van de duisternis. Verder krijgen ze tips over hoe ze de verhalen van de donkerte kunnen overbrengen.

Naar een plasticvrije Waddenzee

Bijna al het afval op de Nederlandse stranden is plastic afval. Een kwart daarvan is wegwerpplastic (drinkverpakkingen, snoepverpakkingen, rietjes). Op elke honderd meter strand liggen naar schatting ruim 80 stukken wegwerpplastic. Een gevolg van het feit dat wij als mensen grote hoeveelheden consumptiegoederen aanschaffen. Veel daarvan belanden helaas via land in zee. Ook in de Waddenzee. De ramp met de MSC Zoe begin 2019 maakte dat nog eens pijnlijk duidelijk. De stranden op de Waddeneilanden lagen toen bezaaid met enorme hoeveelheden troep. Jaarlijks verdwijnt er tussen de 5 en 13 miljoen ton plastic van land in zee en vormt zo 'plastic soep'. Dit heeft desastreuze gevolgen voor vogels en zeezoogdieren, die de stukjes plastic opeten. Kleinere deeltjes zijn zelfs aangetroffen in wormen en wadpieren.

Samen met andere organisaties proberen wij het gebruik van plastic in het waddengebied terug te dringen. Ook helpen we regelmatig mee met strandopruimacties.

Inzet Waddenvereniging

- Wij nemen deel aan de community Naar een plasticvrije Waddenzee. Samen met andere partijen zetten we ons in om het **gebruik van plastic in het waddengebied terug te dringen**. De aandacht voor het probleem van zwerfvuil en met name plastic vervuiling groeit.
- **De Waddenvereniging start de pilot JUT.** Doel van die pilot op het eiland Terschelling is om vraag naar en aanbod van opruimacties beter bij elkaar te brengen. Veel wadliefhebbers willen helpen met opruimen van afval, maar het aanbod van activiteiten is slecht vindbaar en versnipperd. We starten bewust op Terschelling, omdat hier al veel draagvlak en ervaring is met het aanbieden van activiteiten. Zo regelen we een golfkar als duurzaam vervoermiddel die we kunnen inzetten om op het eiland met kleine groepen wadliefhebbers op afgelegen plekken te kunnen schoonmaken. **Met een grote opruimactie in september – JutXL – gaat het project officieel van start.** Uiteindelijk willen we ook de kustlijnen van andere eilanden vrijmaken van plastic afval. Naast de reguliere Jut Safari's zijn er ook incidentele opruimacties. **In totaal is er in 2021 jaar door 640 vrijwilligers in totaal 3900 kilo afval van de stranden opgeruimd.**

Communicatie met belanghebbenden

De Waddenvereniging heeft verschillende groepen belanghebbenden waarmee we op verschillende manieren communiceren. We bedenken actief welke manier van communiceren het beste past bij welke groep belanghebbenden. We vinden het belangrijk om niet alleen te zenden, maar ook te luisteren. Eén van onze kernwaarden is betrouwbaarheid. In al onze communicatie streven wij naar betrouwbaarheid. Alles wat wij zeggen of doen is op basis van feiten en (wetenschappelijke) kennis.

Hieronder een overzicht van groepen belanghebbenden en hoe we met hen communiceren.

Algemeen geïnteresseerden in ons werk

Er is een groep mensen die zich niet 'formeel' verbonden heeft aan ons werk, maar wel wil weten wat wij doen en waar wij voor staan. Voor deze groep zorgen wij dat beschikbaar zijn:

- Onze contactgegevens, algemene informatie, informatie over ons werk etc.
- Het jaarverslag op onze website www.waddenvereniging.nl
- Een gratis maandelijkse nieuwsbrief
- Bereikbaarheid. Iedereen kan dagelijks met ons bellen, of via de website een bericht versturen. Wij streven ernaar om iedereen binnen een dag van een reactie te voorzien.
- Social media kanalen (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube en LinkedIn), waarop we zowel algemene informatie over de Wadden delen als procescommunicatie rondom onze projecten en ons werk. Via deze kanalen luisteren we ook naar suggesties, zorgen die mensen hebben over de Wadden en andere opmerkingen.

Contentstrategie

- **Het bereik van al onze kanalen is in 2021 gegroeid. Ook de interactie is verhoogd. Wij merken een toenemende belangstelling voor ons werk en voor het waddengebied.** Wij zetten sinds een aantal jaar in op een mix van inspireren, informeren en activeren. Wij geloven erin dat wie van de Wadden houdt, er ook beter voor zal willen zorgen. Daarom hebben we ook in 2021 veel moeite gestoken in het maken van inspirerende content die de liefde voor de Wadden verder aanwakkert.

Unieke bezoekers website	294.289
Nieuwsbriefabonnees	26.113
Facebook	16.232
Instagram	11.700
LinkedIn	1.984
YouTube	174
Twitter	9.857

Leden

Voor onze leden is ook alle bovenstaande informatie en communicatie beschikbaar. Daarnaast bieden wij onze leden:

- 4x per jaar het WADDENmagazine
- De mogelijkheid zich verkiesbaar te stellen voor zitting in de ledenraad en op ledenraadsleden te stemmen en daarmee invloed te hebben op ideeën en beleid. In 2021 vond een verkiezing plaats voor zitting in de ledenraad voor de komende 4 jaar. Alle leden hebben via een stemwebsite hun stem kunnen uitbrengen voor kandidaten in verschillende profielen.
- De mogelijkheid kwesties bij de ledenraad onder de aandacht brengen. De ledenraad onderzoekt hoe breed deze gedragen worden en onderneemt zo nodig actie. Zo hebben leden direct inspraak.
- Ledenbijeenkomsten waarbij leden en medewerkers elkaar treffen. Vanwege de coronamaatregelen zijn de (jeugd) lededagen in 2021 niet doorgegaan. Voor 2022 staan deze dagen weer ingepland.
- Voordeel op activiteiten en evenementen georganiseerd door of in samenwerking met de Waddenvereniging.

(Speciale) donateurs

Mensen die voor speciale projecten hebben gedoneerd, worden met aparte mailingen op de hoogte gehouden. Ook ontvangen donateurs uitnodigingen voor speciale groepsbijeenkomsten of donateursdagen. Helaas hebben we in 2021 vanwege de coronamaatregelen geen donateursdagen kunnen organiseren.

Vrijwilligers

Alle vrijwilligersgroepen hebben een eigen contactpersoon. Er vinden trainingsmomenten, briefings en/of overleggen plaats. Sommige vrijwilligersgroepen hebben eigen informatiekanalen via Facebook of een eigen magazine.

Excursiedeelnemers

Wij nemen jaarlijks duizenden mensen mee het wad op. Dat doen wij veilig en met kennis van zaken. Van tevoren laten we weten hoe en wanneer men een excursie kan boeken. Na afloop versturen wij een enquête (Werelderfgoedexcursies) of polsen we informeel (WEX) hun ervaringen. Zo kunnen mensen hun stem laten horen en kunnen wij onze excursies en communicatie hierover verbeteren.

Pers en Media

Wij hebben een actief persbeleid. We houden pers en media op de hoogte van projecten en mijlpalen en worden daarnaast geregeld door pers zelf benaderd. Wij hebben per onderwerp een verdeling gemaakt onder onze communicatiemedewerkers, zodat duidelijk is wie verantwoordelijkheid draagt voor het informeren van media op specifieke onderwerpen. Wij laten zoveel mogelijk onze inhoudelijk medewerkers het woord voeren. Uiteraard ondersteund door de communicatiemedewerkers. Persberichten zijn openbaar beschikbaar via onze website.

In 2021 zijn we zeer zichtbaar geweest in de landelijke media. Alle landelijke dagbladen, de journaals, achtergrondprogramma's, talkshows en radio-uitzendingen.

Klanten van de webwinkel [wjsmetdewaddenzee.nl](https://waddenzee.nl)

Wadliefhebbers kunnen ons steunen duurzame kleding of artikelen met de iconische slogan 'Wijs met de Waddenzee' te kopen. Leden ontvangen 20% korting. De webwinkel is 24/7 toegankelijk. Telefonische ondersteuning is vijf dagen per week beschikbaar. Bij de verzonden producten is extra informatie over de Waddenvereniging toegevoegd.

Samenwerkingspartners en samenwerkingsverbanden

We werken in een heleboel projecten samen met verschillende partners. Denk daarbij aan Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, de Rijksuniversiteit Groningen en vele andere instanties. Communicatie met deze belanghebbenden wordt per project afgestemd en kan de volgende vormen hebben:

- Via periodiek overleg in een projectgroep
- Via een stakeholdersnieuwsbrief
- Via een vaste contactpersoon binnen de organisatie.

Politiek

Contact met politici verloopt niet-gestructureerd, veelal een-op-een met inhoudelijk medewerkers. Wij worden daarin ondersteund door de Groene 11. Communicatie verloopt altijd via de inhoudelijk medewerker of de directeur.

Leveranciers (intern)

In onze relaties met leveranciers zijn wij betrouwbaar en proactief in het aangeven wat wij verwachten, op welke termijn en wat de leverancier van ons mag verwachten.

Werknemers (intern)

We zijn een relatief kleine groep mensen. We houden elkaar informeel en formeel op de hoogte (bijvoorbeeld tijdens het wekelijkse 'whiteboardoverleg' of het maandelijkse 'broodje met...').

Baten en fondsenwerving

De Waddenvereniging is een onafhankelijke vereniging. Wij kunnen onafhankelijk van overheden en bedrijven het beste voor de natuur van de Waddenzee nastreven. Dat kan door tienduizenden mensen die de vereniging steunen door lid te zijn, een donatie te doen of zelfs een deel van hun vermogen aan ons na te laten. Ook de structurele bijdrage van de Nationale Postcode Loterij maakt dat wij het waddengebied kunnen blijven beschermen en behouden.

2021: veel steun voor de Wadden!

Meer donaties

We zijn enorm blij dat er veel mensen zijn die het waddengebied een warm hart toedragen en de Waddenvereniging steunen. In 2021 stijgen de donaties met 27 procent ten opzichte van het jaar daarvoor. Dat zijn donaties voor specifieke projecten of thema's, maar ook algemene, structurele of incidentele giften.

Meer periodieke schenkingen

Steeds meer mensen kiezen ervoor om te schenken met belastingvoordeel. Deze periodieke schenkers zijn belangrijk voor ons, omdat ze hun gift voor minimaal 5 jaar vastleggen. Dat zorgt voor continuïteit en voor bestendigheid van onze begroting. In 2021 ontvangen we 15% meer donaties uit periodieke giften dan het jaar ervoor.

Meer leden

In tegenstelling tot de afgelopen jaren zien we in 2021 een kleine netto toename van het ledenbestand. 1539 mensen besloten lid te worden tegenover 1408 opzeggers. Belangrijke redenen voor uitstroom zijn overlijden of ouderdom. Belangrijke redenen voor instroom zijn de liefde voor de Wadden en de zorgen rondom gaswinning en andere schadelijke activiteiten. Op 31 december 2021 hebben we 30.821 leden.

Meer nalatenschappen

Het blijft keer op keer bijzonder: mensen die (een deel van) hun vermogen nalaten aan de Waddenvereniging. Ook in 2021 komt dit weer een aantal keer voor. Uiteraard zijn wij zeer dankbaar voor iedereen die op deze manier de liefde voor het waddengebied doorgeeft.

Bijdrage Nationale Postcode Loterij

Dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij ontvangt de Waddenvereniging dit jaar weer € 500.000.- Met dit ongeoorverdekte geld zetten wij ons ook in 2021 in voor het beschermen van het waddengebied en het bevorderen van de belangstelling voor de Wadden. Het vrij te besteden geld maakt dat wij snel kunnen reageren op noodzakelijke acties in het waddengebied.

Naast deze structurele bijdrage ontvangt de Waddenvereniging in 2021 1,9 miljoen euro voor het project CleanUpXL. Met dit project halen we de komende jaren 800.000 kilo troep uit de zee en zetten we ons in voor veilige scheepvaart boven de Waddeneilanden.

Organisatie

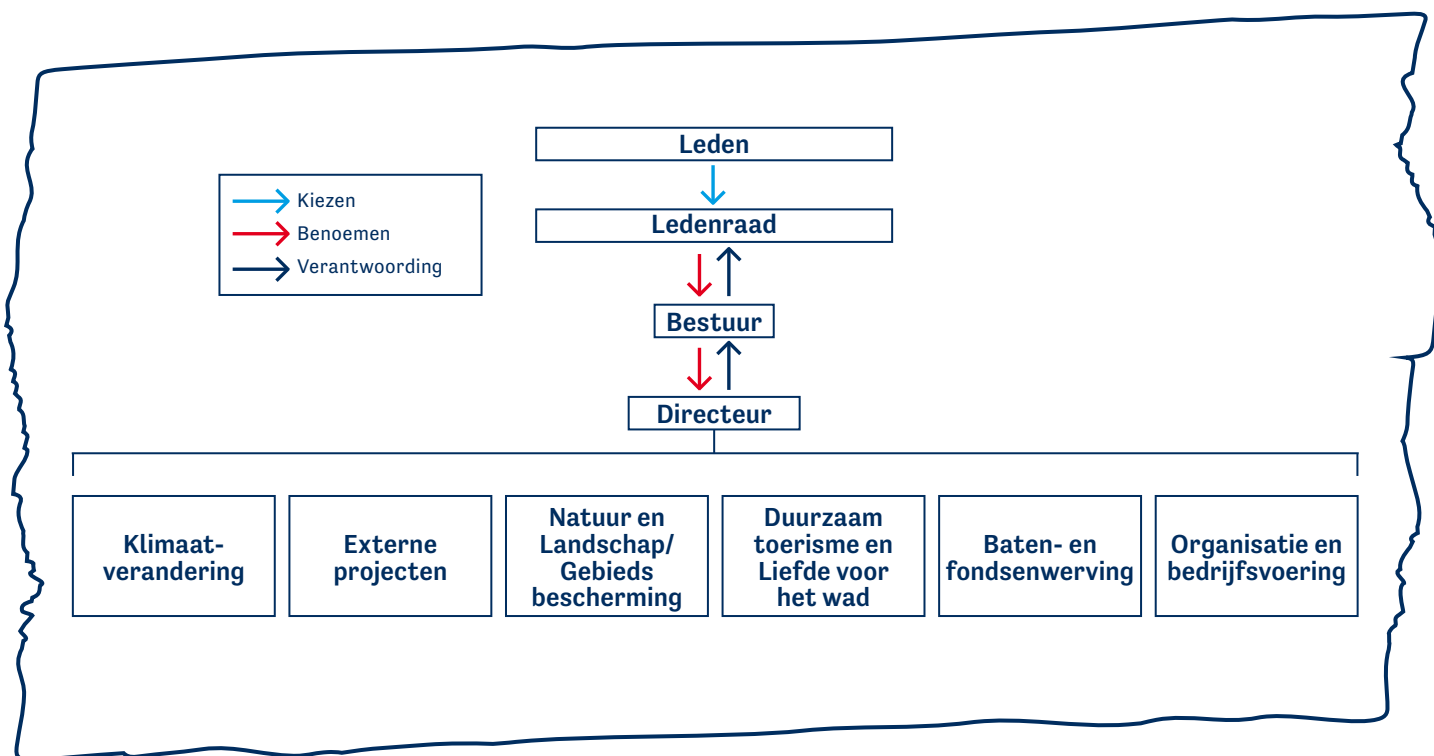
De Waddenvereniging is een vereniging van leden. De leden kiezen een ledenraad en die benoemt het bestuur. Op zijn beurt benoemt het bestuur de directeur.

De ledenraad is het hoogste orgaan. Deze houdt toezicht op het bestuur en het bestuur legt verantwoording af aan de ledenraad. Het bestuur is wettelijk het verantwoordelijke bestuur, de directeur is verantwoordelijk voor de strategievoorbereiding, de operationele leiding en de dagelijkse aansturing van de werkorganisatie op het bureau.

Sinds 2020 wordt binnen het bureau gewerkt met clusters die uitvoering geven aan de werkprogramma's zoals scheepvaartveiligheid, klimaat, duurzaam toerisme, projecten rond vissen voor verbinding en vismigratie, publiekscampagnes, aanpak plastics in het wad en de strijd tegen gas- en zoutwinning in de Waddenzee. Bedrijfsvoering en ledenservice werken nauw samen met de medewerkers in de clusters bij de realisatie van de werkzaamheden.

Om de ledenraad in staat te stellen zijn werk te doen, informeert de directeur en het bestuur de ledenraad over het werk van het bureau. Door de mandatering aan de directeur bestuurt het bestuur op hoofdlijnen en houdt tevoren actief toezicht. Op zijn beurt legt het bestuur verantwoording af aan de ledenraad, die op deze wijze achteraf toezicht houdt.

De ledenraad toetst ook vooraf het beleid in de meerjarenplannen en de begroting.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De organisatie van de Waddenvereniging is dusdanig ingericht dat wij continue zoeken naar de beste oplossing. Dát is voor ons maatschappelijk ondernemen. In het kader van maatschappelijk ondernemen onderkennen wij een drietal hoofdaspecten:

Milieuaspecten

Wij gaan als organisatie voor oplossingen die een langdurig positief effect hebben. Alles wat wij doen, doen wij zo milieuvriendelijk mogelijk. Bijvoorbeeld binnen het project Jut. Hier hebben wij bewust gezocht naar een duurzaam vervoersmiddel (een elektrische golfkar) voor het zo milieuvriendelijk mogelijk maken van het opruimen van afval op moeilijk bereikbare plekken op Terschelling. Wanneer wij het WADDENmagazine versturen, is deze verpakt in gerecycled materiaal. Wij hebben duurzame merchandise die plasticvrij is. Al onze inkopen doen wij duurzaam én wij hebben een OV-regeling waarbij wij medewerkers stimuleren om te reizen met het openbaar vervoer. Hierin werken wij samen met andere goede doelen in een groene OV-regeling.

Sociale aspecten

Binnen de Waddenvereniging is een inclusief werkklimaat van groot belang. Juist omdat we klein zijn en we zeer verschillen in achtergronden, kennis en vaardigheden. Er wordt voor iedereen ruimte gemaakt om jezelf te kunnen zijn en je gewaardeerd maar ook gezien te voelen.

Dit is ingebed binnen de organisatie door:

- het hebben van een wekelijks overleg, waarbij alle collega's aanwezig zijn, waar iedereen het woord krijgt om te vertellen waar ze mee bezig zijn;
- het hebben van een maandelijks 'broodje met' waarbij de medewerkers hun expertise delen met elkaar;
- het hebben van een persoonlijk jaarplan dat per kwartaal wordt geëvalueerd;
- veel persoonlijk contact tussen de collega's, met de vrijwilligers, bestuur en ledenraad.

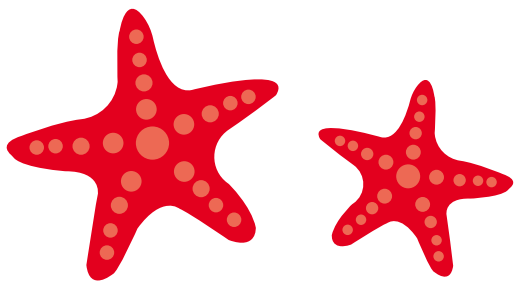
Wij vragen aan alle medewerkers om zich maatschappelijk verantwoord te laten zien als medewerker van de Waddenvereniging maar ook als individu buiten het werk om.

Onder diversiteit verstaan wij dat onze medewerkers zowel zichtbaar als onzichtbaar van elkaar verschillen. De Waddenvereniging is erop gericht om op basis van de diverse vaardigheden, kennis en competenties onze doelen te halen. Daarmee hebben wij vooral de focus op de 'onzichtbare diversiteit'.

Economische aspecten

Onze planning- en controlcyclus is dusdanig ingericht dat wij met alles wat wij doen continu tussentijds evalueren of de tijd en/of het geld die wij ergens in stoppen nodig is. Daarnaast bewaken wij dat de afspraken die onderling daarover gemaakt worden bij ons passen, maar ook dat die nagekomen worden. Meer over de economische aspecten van het maatschappelijk verantwoord ondernemen is terug te vinden in de paragraaf Financiën en risicobeheersing.

Ledenraad

De ledenraad van de Waddenvereniging bestaat uit door de vereniging gekozen leden. Een groep mensen met kennis en betrokkenheid voor het waddengebied houdt het bureau en bestuur van de Waddenvereniging scherp op thema's als financiën en beleid en zet zich in om de verbinding met de leden te versterken.

Bijeenkomsten in 2021

Alle officiële bijeenkomsten van de Ledenraad in 2021 vonden digitaal plaats vanwege de coronamaatregelen, behalve die van 18 september.

6 februari | Terugkijken en vooruitzien

De ledenraad reflecteert haar eigen functioneren op 6 februari. Een vast jaaronderdeel waarin de ledenraad dit keer terugkijkt op 2020 en vooruitkijkt op 2021. De ledenraad concludeert gezamenlijk dat het contact met bestuur en bureau goed is, al kan toezichthouden op het bestuur nog beter. Daarom is het streven om vaker contact te hebben met bestuursleden. Meer contact betekent meer zicht op het bestuur waardoor de ledenraad makkelijk haar werk kan doen. Ook het vertegenwoordigen van de leden kan beter, maar is ondergesneeuwd geraakt door de coronamaatregelen. De ledenraad wil daar waar mogelijk de verbinding met de leden uitbreiden en versterken, bijvoorbeeld via de pagina's in het WADDENmagazine en op de website, en wanneer leden toebehoorden zijn bij een vergadering of tijdens een lededag.

De ledenraad kijkt ook vooruit op 2021 met een focus op de samentelling van de groep vanwege de ledenraadsverkiezingen aan het einde van het jaar. De ledenraad bespreekt welke vaardigheden, competenties, kennis en diversiteit nodig zijn om de nieuwe ledenraad 2022-2025 nog krachtiger te kunnen laten opereren voor de Waddenvereniging.

27 maart | Herbenoeming bestuursleden en presentatie basiskennis beheer en beleid

Een van de formele bevoegdheden van de ledenraad is het (her) benoemen van bestuursleden. Tijdens de ledenraadsvergadering van 27 maart worden bestuursvoorzitter Kim van Nieuwaal en bestuurslid Eelke Folmer herbenoemd voor een tweede termijn. Tegelijk met deze herbenoemingen komt de raad overeen om voor de toekomst een herbenoemingsprocedure vast te leggen. Zo kan worden vastgelegd welke kennis en profielen belangrijk zijn binnen het bestuur van de Waddenvereniging. Op deze manier geeft de ledenraad nog beter invulling aan haar toezichthoudende rol.

Tijdens de vergadering stelt de ledenraad het plan van aanpak en de profielschetsen voor de ledenraadsverkiezingen vast en geeft bureaumedewerker Ester Kuppen een presentatie Basiskennis Beheer en Beleid. De raad krijgt een beeld welke verschillende overheden en niet-overheden zich bezighouden met het wad en hoe dat gestructureerd is via een bestuurlijk overleg, omgevingsberaad en beheerautoriteit. Naast het beleidskader worden ook de contouren geschetst van beheer, dat niet alleen gaat over fysiek natuurherstel maar ook over zaken als handhaving en vergunningen.

12 april | Themasessie Gebiedsbescherming

Ledenraadsleden, bestuursleden en bureaumedewerkers komen op 12 april digitaal bij elkaar om te verbinden en te verdiepen op het thema gebiedsbescherming. Kees Bastmeijer, hoogleraar natuurbescherming bij de Universiteit Tilburg en verbonden aan de Waddenacademie, verzorgt als spreker een gastlezing om de aanwezige kennis over het thema binnen de Waddenvereniging te verbreden en te verdiepen. In kleine groepjes is er vervolgens veel kruisbestuiving tussen bestuur, ledenraad en medewerkers op dit belangrijke, actuele thema waarbij de volgende facetten van gebiedsbescherming aanbod komen: ruimte voor de wadden, vermindering drukfactoren, zeespiegelstijging en zonerings.

5 juni | Bestuursverslag en jaarrekening 2021 goedgekeurd

De ledenraad is tevreden met het bestuursverslag en de jaarrekening 2020. Het zijn inhoudelijk goede documenten die duidelijk maken wat de vereniging doet en nog gaat doen. De ledenraad staat stil bij het overlijden van oud ledenraadslid Wietske Jonker-ter Veld. Wietske was een zeer gewaardeerd en actief lid van de Waddenvereniging. De Ledenraad schrijft een In Memoriam voor in het Waddenmagazine.

21 augustus | Informeel zomer-uitje

Op 21 augustus geven de coronamaatregelen ruimte om na anderhalf jaar een informele ontmoeting op locatie te organiseren. Na een gezamenlijke lunch in restaurant Land- en Zeezicht op de veerdam van Holwerd, wordt de ledenraad bijgepraat door de oprichters van het initiatief Holwerd aan Zee. Er volgt een wandeling over de kwelder langs de Kees Wevers Wadpost en een bezoek aan Holwerd met presentaties over de voortgang van het project Holwerd aan Zee.

18 september | Zorgen over gaswinning

Op 18 september vergadert de ledenraad in aanwezigheid van het voltallige bestuur in Hoorn. De raad concludeert dat de Waddenvereniging in deze tijd heel belangrijk is en blijft. Dat zien we terug in de zorgen die er zijn over de gaswinningsplannen bij Ternaard en het leggen van een kabel onder het wad bij Schiermonnikoog. Maar ook van de acties die we kunnen opzetten, zoals het project CleanUpXL en de steun voor onze vereniging: in een paar weken tijd zijn er meer dan 300 nieuwe leden die zich aanmelden en donaties toezeggen.

25 oktober | Verkiezingen voor een nieuwe ledenraad 2022-2025

Op 25 oktober bespreekt de ledenraad tijdens een digitale bijeenkomst de kieslijst voor de nieuw samen te stellen ledenraad 2022-2025.

11 december | Laatste vergadering huidige ledenraad

De huidige ledenraad komt voor de laatste keer officieel bij elkaar tijdens een digitale vergadering. De raad bespreekt het jaarplan 2022 en de begroting 2022 en keurt deze goed.

De voorzitter van de ledenraad kijkt met veel waardering terug op de afgelopen vier jaar. We hebben een constructieve bijdrage geleverd voor de Waddenvereniging en onderlinge samenwerking met bureau en bestuur verbeterd.

In 2021 een groeiend aantal leden en verkiezingen voor een nieuwe Ledenraad

De ledenraad is verheugd dat het aantal leden in 2021 is gegroeid. Dat laat zien dat het werk van de Waddenvereniging ertoe doet en dat mensen de Wadden graag steunen. Voor de raad een mooi signaal en stimulans om zich daadkrachtig te blijven inzetten voor de vereniging en haar leden.

2021 stond voor de ledenraad ook in het teken van de verkiezingen voor een nieuwe ledenraad 2022-2025. Een verkiezingscommissie heeft een jaarlang de verkiezingen voorbereid in samenspraak met het bureau en bestuur.

Verbinding met leden

Om de verbinding met de leden te verbeteren, publiceert de ledenraad op de website van de Waddenvereniging de agenda van vergaderingen en zijn verenigingsleden bij (fysieke) vergaderingen welkom als toehoorder. De ledenraad schrijft elk kwartaal in het WADDENmagazine twee inhoudelijke pagina's over waar zij mee bezig is en bij betrokken wordt. Leden kunnen vragen, ideeën en suggesties voor de raad sturen naar ledenraad@waddenvereniging.nl.

Ledenraadsleden

Sinds het overlijden van Arjan de Jong (2020), was de samenstelling per 31-12-2021 (16 leden).

Jorien Bakker (voorzitter)
Jan de Boer
Pascal van Corbach
Jan Ernst de Groot
Sander Holthuijsen
Foppe Huitema
Richard Kiewiet
Jolien van der Krogt
Marcel Kwant
Thomas Leerink
Marijke Schilperoord
Djurre Siccama
Onno Verkuyl
Gerard van Vliet
Astrid van de Weijenberg
Marianne Wildenberg

Bestuur

De taak en de verantwoordelijkheid van ons als bestuur is ervoor te zorgen dat de Waddenvereniging over de gehele linie goed functioneert en dat we de grote lijnen in de gaten houden. Het bestuur legt verantwoording af aan de ledenraad. Veel van onze aandacht gaat uit naar de leden en ledenraad, personele zaken van het bureau, de 'buitenwereld', inhoudelijke hoofdzaken, de bijbehorende activiteiten en natuurlijk de financiën. En altijd stellen we ons de vraag "zijn wij (als Waddenvereniging als geheel) met dingen bezig die er toe doen en zijn we effectief?" Het is altijd een moeilijke vraag. Gelukkig hebben we een kundige organisatie en een solide meerjarenbeleidsplan 2021-2025 waardoor we met vertrouwen en daadkracht veel weten te bereiken. Het is een voorrecht om in het bestuur van de Waddenvereniging te zitten.

Het bestuur bestond gedurende 2021 uit zeven leden die samen alle benodigde expertise in huis hadden. Er vonden geen wisselingen plaats. De onderlinge sfeer is prettig en de lijntjes met de ledenraad, de bureaumedewerkers en de directeur zijn kort. Voor een groot deel is de goede sfeer te danken aan de resultaten die het bureau afgelopen jaar bereikt heeft en de energie rondom de vereniging in zijn algemeenheid. Ook de verhuizing van de Droogstraat naar Noorderhaven 60 heeft naast financieel voordeel ook energie gegeven.

Ondanks een trage start vanwege Coronabeperkingen is er in 2021 weer veel gedaan en bereikt op het gebied van bescherming, Clean Up, bewustwording, onderzoek en verzachten en vergroten van de kustzone. Deze successen en energie zijn hoognodig, want de uitdagingen van de komende tijd zijn gigantisch. Met name de rol die de klimaatverandering en zeespiegelstijging zullen hebben op de Waddenzee zijn niet te onderschatten en zullen nog lang bepalend zijn voor de Waddenzee en de activiteiten van de Waddenvereniging. Naast het aanjagen van positieve ontwikkelingen zijn we ook in 2021 weer actief geweest met het bestrijden van bedreigingen zoals baggeren, (bodemberoerende) visserij, vervuiling en mijnbouw.

We zijn in zowel de reguliere media als op de sociale media ook enorm zichtbaar geweest waardoor steeds meer mensen zich bewust worden van onze activiteiten en de noodzaak van het beschermen van de Waddennatuur. In 2021 is het aantal leden en donateurs toegenomen. In combinatie met succesvolle subsidieaanvragen kunnen we steeds beter aan onze doelstellingen werken. Dankzij professionele leidinggeving en een sterk financieel team staan we er over de hele linie goed voor zodat we ons ook de komende tijd hard kunnen maken voor de bescherming van de Waddenzee.

Het bestuur bestaat statutair uit minimaal vijf en ten hoogste zeven personen. Deze bestuursleden, inclusief de voorzitter, worden door de Ledenraad benoemd voor een periode van maximaal vier jaar. Aansluitend kan een bestuurslid voor nog eens vier jaar worden benoemd. Na de maximale zittingsduur van acht jaar komen bestuursleden vier jaar lang niet in aanmerking voor herbenoeming.

Voorzitter

Kim van Nieuwaal (per ALV 2016, 2de termijn).

Bestuurskundige en wetenschappelijk adviseur op het gebied van klimaatadaptatie (Climate Adaptation Services)

Nevenfuncties: directeur Delta Alliance international, doctoral supervisor Maastricht School of Management, guest lecturer Stikes Guna Bangsa, Yogyakarta

Vicevoorzitter

Eelke Folmer (per ALV 2016, 2de termijn).

Marien ecoloog en zelfstandig onderzoeker (Ecospace); medeoprichter en mede-eigenaar van onderzoeksbedrijf Aeria.

Nevenfuncties: bestuurslid Friese Milieufederatie

Penningmeester

Jolanda Beyer (per Ledenraad 2018, 1ste termijn,).

Directeur bij Patronaat.

Nevenfuncties: bestuurslid Bevrijdingspop Haarlem. Raad van Toezicht Lid Slachthuis, Bestuurslid Vinylfestival Haarlem

Lid

Rudolph de Jong (per ALV 2014, 2de termijn).

Mede-eigenaar en CEO Rubia 100% Natural Colours; Founder DTR8 - Strategy, Sustainability, Trade; Founder Dutch Sustainability Association; bestuurder en eigenaar R. de Jong Noordeloos Beheer B.V.

Nevenfunctie: voorzitter Energie Coöperatie Molenlanden

Lid

Mark van Kruining (per Ledenraad 2019, 1ste termijn).

Beleidsadviseur water en klimaatadaptatie (Unie van Waterschappen).

Lid

Taco Stoppels (per Ledenraad 2019, 1ste termijn).

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Hoofd afdeling West-Europa.

Lid

Barbara Hoogland (per Ledenraad 2020, 1ste termijn).

Zelfstandig legal counsel in de media branche.

Bureau

Directie

De directeur geeft de dagelijkse leiding aan het bureau van de vereniging. Hiervoor zijn taken en verantwoordelijkheden gemandateerd door het bestuur aan de directeur. In een door het bestuur vastgesteld directiereglement is omschreven welke besluiten de directeur rechtsgeldig kan nemen en welke besluiten de goedkeuring van het bestuur nodig hebben. Dat laatste geldt in ieder geval voor het vaststellen van het meerjarenbeleidsplan, het jaarplan, de begroting en de jaarrekening.

Sinds 1 mei 2018 is Lutz Jacobi directeur van de Waddenvereniging. Zij is Friezin van huis uit en was ruim 11 jaar Lid van de Tweede Kamer. Daarvoor was zij jarenlang directeur van de GGD Fryslân.

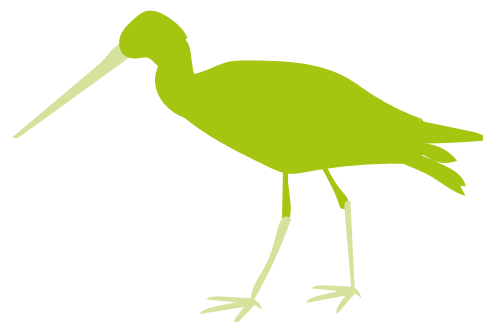
De directeur vertegenwoordigt de Waddenvereniging in meerdere advies- en bestuurscolleges. De belangrijkste hiervan zijn de Coalitie Wadden Natuurlijk (coalitie van Natuurorganisaties rond de Wadden) en het directieoverleg van de Groene 11 (landelijke landschaps-, milieu- en natuurorganisaties). De beloning van de directeur ligt onder het gemiddelde van de directiesalarissen bij andere natuur- en milieuorganisaties. Meer informatie hierover staat vermeld onder bezoldiging directeur en bestuursleden (Governance).

Medewerkers

Vanaf 2019 heeft de Waddenvereniging de organisatiestructuur 'plat' gemaakt en werken de medewerkers programmatisch samen in clusters. De Waddenvereniging voert zelf de ledenadministratie uit en heeft hierdoor direct contact met de leden en goed zicht op informatie voor en door leden. De opzet van de ledenadministratie biedt ons goede mogelijkheden voor marketingactiviteiten en versterking van ons contact met de leden, donateurs en andere wadliefhebbers.

Op ons bureau in Harlingen verzorgen we de uitvoering van onze programma's, de ledenservice, fondsenwerving en financiën en communiceren wij over onze inzet en het belang van goed beheer en behoud van ons unieke Werelderfgoed Waddenzee.

Per 31 december 2021 werken er 20 medewerkers bij de Waddenvereniging.

Directeur

Lutz Jacobi

Bedrijfsvoering/ledenservice

Petra Hoekstra

René Jellema

Corina van der Meulen

Fints Mollema

John de Vries

Baten en fondsenwerving/marketing/communicatie

Tessa van Bussel

Jojanneke Drijver

Baukje Venema

Natuur en landschap

Klimaat en zeespiegelstijging

Rampenbestrijding en scheepvaart

Mijnbouw in de Waddenzee

Gebiedsbescherming

Onze projecten

Vissen Voor Verbinding

Swimway

‘Laatste Kilometer’ van de Vismigratierivier

Wij & Wadvogels

Donkerte van het waddengebied

CleanUpXL

Ik Jut

Holwerd aan Zee

De meeste medewerkers zijn zowel in het cluster Natuur en landschap als in Externe projecten werkzaam

Renate de Backere

Bas Bijl

Bart Beijloos

Chrisje van Ek

Esmé Gerbens

Eeke Haanstra

Wouter van der Heij

Mariët Kamminga

Ellen Kuipers

Ester Kuppen

Frank Petersen

Mutaties in 2021

Laura Steigenga (t/m 19 mei 2021)

Vrijwilligers

De Waddenvereniging is blij met de geweldige inbreng door vrijwilligers. Zij zorgen ervoor dat onze zichtbaarheid in het waddengebied en ver daarbuiten wordt vergroot. Zo'n honderd waddenfans zetten zich regelmatig in voor de Waddenvereniging. Op een braderie, voor een lezing, bij een symposium, op het wad bij een excursie of aan de keukentafel vertellen ze graag over de schoonheid en de kwetsbaarheid van het waddengebied. De vrijwilligers zijn georganiseerd in twee werkgroepen, de werkgroep Den Helder en de werkgroep excursies (WEX). Ook het bureau in Harlingen werken 6 enthousiaste vrijwilligers, die helpen bij de nieuwsbrieven, documentatie, archivering, merchandise en huishoudelijke taken. In 2021 waren dat Ittie Atema, Wilma Keegstra, Anne Nippel, Lidewij Kemme, Margriet Tichelaar en Liefke Zwart.

Vrijwilligers worden gezien als volwaardige werknemers, maar ontvangen geen loon voor hun inzet.

Wel worden reiskosten vergoed. Vrijwilligers werken op basis van een contract. Daarin is vastgelegd dat de Waddenvereniging de kosten draagt van een ongevallenzekeringspolis en die van het lidmaatschap van de vereniging.

Stagiaires

We hebben dit jaar geen stagiaires in verband met Corona.

Lief en leed

De commissie 'Lief en Leed' is zeer betrokken bij het wel en wee van de collega's. We sturen een kaartje, bloemetje of zorgen voor een passend cadeau. Personele bijeenkomsten konden dit jaar niet doorgaan in verband met Corona.

Ziekteverzuim

Dit jaar is het percentage ziekteverzuim 1% (2017: 8,26, 2018: 11,6, 2019: 6,4%, 2020: 4%).

Dit percentage wordt vooral bepaald door niet werk gerelateerd ziekteverzuim.

Vergoedingen

Vrijwilligers, bestuursleden en andere betrokkenen krijgen reis- en verblijfkosten vergoed indien dit van tevoren zo is afgesproken. Medewerkers krijgen een vergoeding voor gemaakte kosten voor werk en voor woon-werkverkeer.

In 2021 is het bureau verhuisd van Droogstraat 3 naar Noorderhaven 60 in Harlingen.

Governance

De Waddenvereniging is een organisatie met doelstellingen van ideële aard en wordt vooral gefinancierd met particuliere bijdragen. De Waddenvereniging vindt het belangrijk om transparant en integer om te gaan met verkregen vertrouwen en middelen. Dit is geborgd door 'good governance'. Daarbij sluiten we aan bij initiatieven die helpen dit zo concreet mogelijk te maken.

Erkenning als goed doel

Nederland kent geen overheidstoezicht op goededoelenorganisaties. Daarom heeft de sector zelf normen geformuleerd waaraan iedere goededoelenorganisatie moet voldoen. Het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) beoordeelt als onafhankelijk toezichthouder of dit inderdaad het geval is. Alleen erkende organisaties mogen het keurmerk 'Erkend goed doel' voeren. De Waddenvereniging hoort bij de organisaties die in 2016 als eerste de nieuwe 'Erkenning goed doel' ontvingen. Deze erkenning is een voortzetting van het oude CBF keurmerk. Dit alles betekent dat de Waddenvereniging voldoet aan de door de sector opgestelde normen die door toezichthouder CBF zijn getoetst. De Waddenvereniging is daarbij getoetst op missie, maatschappelijke waarde, middelen, activiteiten en organisatie, doelrealisatie, governance, verantwoording en omgang met belanghebbenden. In 2019 is de Waddenvereniging voor het laatst getoetst en beoordeeld door het CBF en hebben we het certificaat voor 'Erkenning goed doel' weer mogen ontvangen.

Verantwoordingsverklaring

Het bestuur van de Waddenvereniging onderschrijft en hanteert de drie principes van 'good governance', zoals deze door het CBF zijn geformuleerd. In de verantwoording die de directeur aflegt aan het bestuur en het bestuur aan de Ledenraad, wordt bij de toepassing van deze principes stilgestaan.

a. Toezicht houden en besturen op afstand

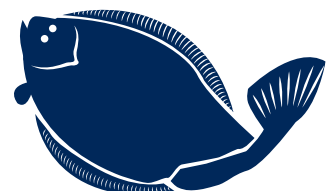
Het eerste principe van 'good governance' vraagt dat binnen de organisatie de functie 'Toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk is gescheiden van 'besturen', dan wel van 'uitvoering'. Van een apart toezichthoudend orgaan is geen sprake, de functie van toezichthouder is verdeeld over twee organen. Door de mandatering aan de directie kan het bestuur op hoofdlijnen besturen en tevoren actief toezicht houden. Het bestuur kan zo 'op afstand' zorgen dat de vereniging niet afwijkt van haar statutaire doelstellingen en blijft voldoen aan de opgaven die door

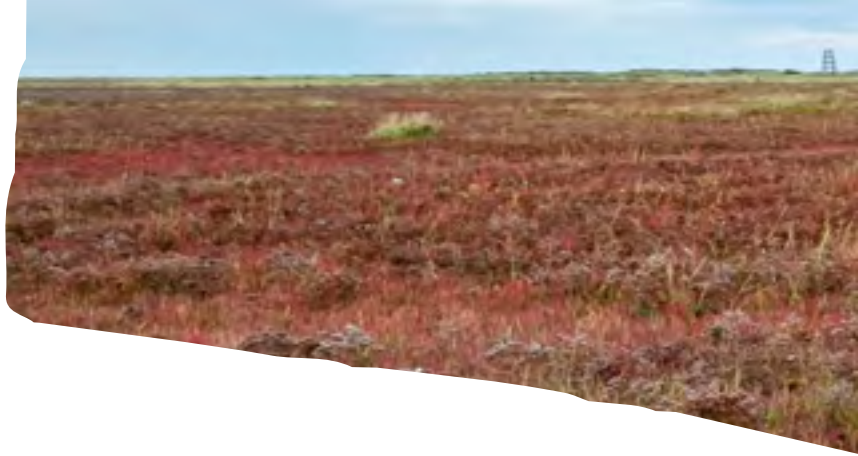
de ledenraad worden vastgesteld. Het bestuur legt op zijn beurt verantwoording af aan de ledenraad, die op die manier achteraf toezicht houdt. Werknemers kunnen niet als bestuurslid of ledenraadslid worden benoemd. Wanneer een ledenraadslid tot bestuurslid wordt gekozen, treedt die af op de dag van benoeming tot bestuurslid. Bestuurders worden gevraagd naar hun nevenactiviteiten en indien er conflicterende belangen zijn, moeten die worden gemeld. Bij een significant risico op vermenging van belangen wordt dit opgepakt volgens de code Wijffels. Jaarlijks tekenen de bestuursleden een verklaring waarin dit wordt bekrachtigd. In het hoofdstuk 'Organisatie' is een uitgebreide verantwoording opgenomen van de samenstelling en werkwijze van de verenigingsorganen, waaronder het bestuur. Het bestuur is van mening zorgvuldig en geheel in lijn met dit eerste principe van goed bestuur te hebben gehandeld.

b. Optimale besteding van middelen

De directeur, het bestuur en de ledenraad zien toe op optimale besteding van middelen om zoveel mogelijk impact te hebben in het kader van onze doelstellingen. Bepalend hiervoor zijn het meerjarenbeleidsplan en de meerjarenbegroting en de daaruit voortvloeiende jaarplannen en jaarlijkse begrotingen. Het bestuur informeert de ledenraad actief bij het borgen van de optimale besteding en transparantie bij de verantwoording van de middelen. Daarbij hanteert het bestuur concrete uitgangspunten en normen voor de reserves, voor het op deposito zetten van middelen en voor de bestedingsratio's, waaronder de hoogte van wervingskosten en de kosten van beheer en administratie. De ledenraad stelt de begroting uiteindelijk formeel vast. Het monitoren en evalueren van de uitvoering van de activiteiten vindt elke drie maanden plaats door middel van kwartaalrapportages, inhoudelijk en financieel. De directeur rapporteert hierover naar het bestuur.

Jaarlijks vindt monitoring en evaluatie plaats bij de afwikkeling van de jaarplannen en het opstellen van het jaaroverzicht en de jaarrekening. Als externe bron van informatie voor het bestuur is de rapportage van de accountant van belang. In 2021 is tijdens de ledenraad het bestuursverslag en het financieel verslag van 2020 goedgekeurd en de begroting van 2022 formeel vastgesteld.

c. Optimale relaties met belanghebbenden

De Waddenvereniging werkt samen met een brede waaier aan actoren in het gebied, zodat anderen ook het verhaal en de doelen van de vereniging vertellen en daarvoor staan.

De interesse voor en de betrokkenheid bij de unieke waarden van het waddengebied is enorm toegenomen, evenals het aantal organisaties dat daar werk van wil maken. De Waddenvereniging maakt daar gebruik van als het past bij de visie van de vereniging op het waddengebied of sluit coalities als het bedreigingen betreft.

De meest structurele samenwerking van de Waddenvereniging betreft de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN), waarin de acht natuur- en milieuorganisaties in en rond de Waddenzee samenwerken en afstemmen. Hierdoor kunnen zaken, waar de Waddenvereniging voorheen alleen voor stond, beter worden aangepakt en afgestemd.

Voeling met onze achterban gebeurt via onze ledenraad en specifieke ledenactiviteiten. Een bijzondere groep vormen de vrijwilligers, leden van het bestuur en ledenraad en de medewerkers. Zij zetten zich actief in voor de doelstellingen van onze Waddenvereniging. Speciale aandacht voor deze vitale relaties is belegd bij de directeur. Dit geldt ook voor de Nationale Postcode Loterij, met wie een bijzonder partnerschap is opgebouwd. In 2021 is onze relatie geëvalueerd en heeft de Nationale Postcode Loterij besloten dat de Waddenvereniging voor de komende 5 jaren weer een vaste bijdrage van 500.000 euro per jaar ontvangt.

Er is groeiende aandacht voor bewoners en betrokken ondernemers in het waddengebied, opdat het draagvlak voor de doelen van de vereniging in het gebied zo groot mogelijk is. Onze Werelderfgoedgidsen worden steeds vaker gevraagd door ondernemers en de vereniging heeft actief lokale bewoners gesteund bij grote zaken, zoals verzet tegen gaswinning in de Waddenzee bij Ternaard.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De leden en omgeving van de Waddenvereniging gaan ervan uit dat de vereniging haar activiteiten op verantwoorde wijze uitvoert. Ten aanzien van kantooractiviteiten en evenementen koopt de Waddenvereniging zoveel mogelijk in op basis van biologische en/of fairtrade certificering. Het kantoor werkt met FSC gecertificeerd papier. Ook wordt het WADDENmagazine gedrukt op FSC gecertificeerd papier en zijn de folies van de magazines gemaakt van 100% afbreekbaar biofolie.

Bij de producten die de Waddenvereniging verkoopt via de webshop staat eerlijke en duurzame productie centraal. Als je een trui of T-shirt koopt, draag je zo niet alleen uit dat je voor de bescherming van de Waddenzee bent, maar ook dat je het belangrijk vindt dat kleding steeds beter gemaakt wordt: dicht bij huis, liefst met gerecyclede materialen. Werknemers maken zoveel mogelijk gebruik van het Openbaar Vervoer.

Bezoldiging directeur en bestuursleden

Het bestuur heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld.

Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. De laatste evaluatie was in 2019. Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning, volgt de Waddenvereniging de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties. Deze regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen.

De weging van de situatie bij de Waddenvereniging vond plaats door het bestuur. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score van 345 punten met een maximaal jaarinkomen van 99.828 euro vanaf 1 januari 2021. Het voor de toetsing aan de geldende maxima, relevante werkelijke bruto jaarinkomen van de directie bedraagt in 2020 73.118 euro (fte 0,8) voor Lutz Jacobi die per 1 mei 2018 in dienst is getreden (80%). Deze beloning blijft binnen de geldende maxima. De belaste vergoedingen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn staan bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen. Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn, blijven met een bedrag van 96.692 euro binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van 209.000 euro vanaf 1 januari 2021.

Voor de hoogte en samenstelling van de bezoldiging zie 'Toelichting op de staat van baten en lasten' in de jaarrekening.

Bestuur en leden van de Ledenraad ontvangen geen vergoeding voor hun werkzaamheden. De te declareren kosten beperken zich tot de werkelijke reis- en verblijfkosten (zie jaarrekening).

Klachten

Een formele klachtenprocedure (ook te vinden op de website) zorgt voor een transparante verwerking van externe signalen over ons handelen en functioneren. Klachten kunnen via de website, telefonisch of schriftelijk worden gemeld. Binnen twee weken worden deze beantwoord of schriftelijk afgehandeld. In 2021 zijn er geen klachten bij de Waddenvereniging binnengekomen.

Integriteit

De ledenraad van de Waddenvereniging heeft in 2020 een integriteitsbeleidsplan vastgesteld. Uitgangspunten bij dit integriteitsplan zijn dat we als Waddenvereniging willen laten zien dat we als organisatie integer zijn en handelen in overeenstemming met de geldende normen en waarden. De geleverde input vanuit het CBF is in het plan verwerkt, evenals de input vanuit Goede Doelen Nederland. Het integriteitsplan kent vier actielijnen:

- integriteitssysteem verbeteren
- preventieve maatregelen versterken
- veilig en adequaat handelen
- transparant verantwoorden.

In 2021 is de gedragscode vastgesteld en besproken met alle geledingen van de organisatie. Daarnaast is er een vertrouwenspersoon aangesteld, Angelique Spoor van ArboAnders. Zij heeft met de medewerkers een gesprek gevoerd over haar functie en het belang van integriteit. Tevens is er een klachtencommissie ingesteld:

- Angelique Spoor (Vertrouwenspersoon)
- Eelke Folmer (vanuit Bestuur)
- Astrid van de Weijenberg (vanuit de ledenraad)

In 2021 zijn geen klachten gemeld.

Vooruitblik 2022

Onze ambitie is dat we met onze platte organisatie ons de komende periode voortvarend blijven inzetten voor een robuuste Waddenzee, waar de natuurlijke processen leidend zijn, de Waddennatuur tegen een stootje kan en waar ruimte is voor de beleving van de kernwaarden van het wad: duisternis, stilte en weidsheid. Daarbij zetten we in op het minimaliseren van de negatieve effecten van de menselijke activiteiten.

Door de klimaatontwikkeling is het van wezenlijk belang dat de Waddenzee meer ruimte krijgt. Oude zeearmen en de kustverdediging moeten daarbij worden gebaseerd op natuurlijke processen en we werken aan herstel van een open verbinding Waddenzee-Lauwersmeer.

In 2022 werken we verder aan onze 3 grote projecten: Vismigratierivier, Swimway en CleanUpXL.

Daarnaast blijven we strijden tegen de gas- en zoutwinning in de Waddenzee. Mijnbouw hoort niet thuis in een UNESCO Werelderfgoed natuur!

Veel activiteiten moesten in 2021 worden uitgesteld door Covid-19. In 2022 willen we weer volop aan de slag met excursies, cursussen werelderfgoed en activiteiten voor onze leden en donateurs.

In 2021 verhuisden we met ons bureau naar Noordenhaven 60 in Harlingen, waar we met veel plezier ons werk blijven doen!

Begroting 2022

Alle bedragen zijn in euro's

	Begroting 2022			Begroting 2021	
Baten					
Baten van particulieren	1.384.900		1.302.960		
Baten van loterijorganisaties (regulier)	500.000		500.000		
Baten van loterijorganisaties (extra project bijdrage)			1.922.000		
Baten van subsidies van overheden	<u>346.000</u>		<u>471.431</u>		
SOM VAN DE GEWORVEN BATEN	2.230.900	98%		4.196.391	99%
Baten als tegenprestatie voor levering van producten	7.500	0%		7.500	0%
Overige baten	<u>37.000</u>	2%		<u>20.000</u>	1%
Som der baten	2.275.400	100%		4.223.891	100%
Lasten					
Besteed aan de doelstellingen					
Projecten	1.107.300		1.216.743		
Landschap en Natuur	1.206.000		822.481		
Liefde voor het Wad en Duurzame Toerisme	<u>492.400</u>		<u>500.274</u>		
	2.805.700	83%		2.539.498	82%
Wervingskosten	387.300	11%		374.894	12%
Kosten van beheer en administratie	<u>197.900</u>	6%		<u>199.963</u>	6%
Som der lasten	3.390.900	100%		3.114.355	100%
Saldo voor financiële baten en lasten	<u>-1.115.500</u>			<u>1.109.536</u>	
<i>Saldo financiële baten en lasten</i>	-5.000			-5.000	
Saldo van baten en lasten	<u>-1.120.500</u>			<u>1.104.536</u>	
Mutaties bestemmingsfondsen	<u>-684.100</u>			<u>1.253.216</u>	
Resultaat na overheveling bestemmingsfonds Vismigratierivier en Clean Up XL	<u>-436.400</u>			<u>-148.680</u>	

Financieel verslag 2021

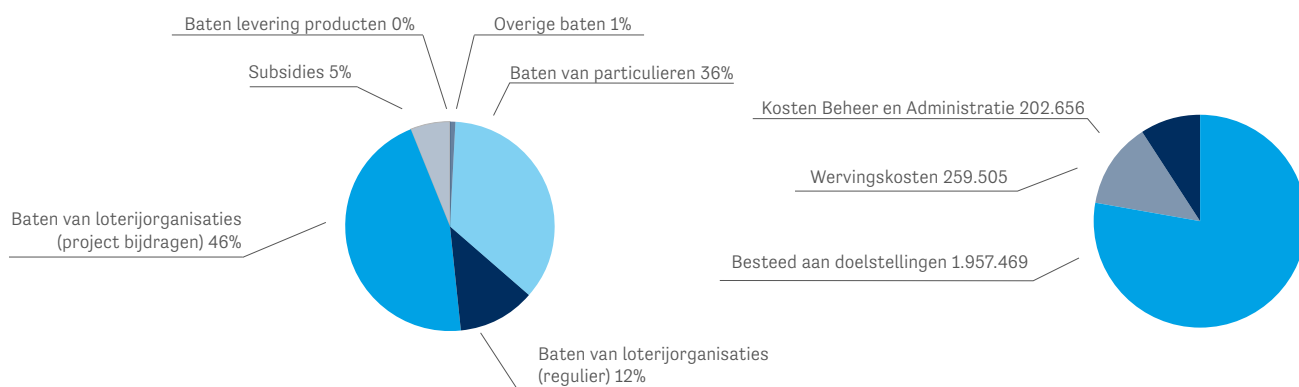
Financiën en risicobeheersing

Financieel resultaat 2021

De totale inkomsten zijn met € 4.267.000 € 42.000 hoger dan geraamd. In de onderlinge baten zijn wel een aantal verschillen te onderkennen. Zo is er € 263.000 minder ontvangen aan subsidies, maar is er € 147.000 meer ontvangen uit nalatenschappen.

De totale bestedingen vallen lager uit dan begroot. Begroot was € 3.114.000 en daadwerkelijk is er € 2.451.000 uitgegeven; een verschil van € 663.000. In 2021 is minder besteed aan projecten en er is minder besteed aan wervingskosten. Ook vallen de bestedingen aan doelstellingen lager uit.

Uiteindelijk resulteert dit in een resultaat van € 1.815.000 (begroot € 1.104.000). In 2021 is er ruim € 110.000 onttrokken uit het Bestemmingsfonds de 'Laatste Kilometer' van de Vismigratierivier. Aan bestemmingsfonds CleanUp XL is € 1.649.000 toegevoegd. Er is € 297.000 aan de reserves toegevoegd.

Baten 2021

Baten van particulieren	1.581.131
Baten van loterijorganisaties (regulier)	500.000
Baten van loterijorganisaties (project bijdragen)	1.922.000
Subsidies	208.744
Baten levering producten	17.871
Overige baten	36.023

TOTAAL

4.265.770

Lasten 2021

Besteed aan doelstellingen	1.967.469
Wervingskosten	259.505
Kosten beheer en administratie	202.656

TOTAAL

2.429.630

Er is in 2021 een exploitatieoverschot van € 1.815.000. Begroot was een exploitatieoverschot van € 1.104.000.

Kengetallen

Met kengetallen kunnen we onze financiële prestaties vergelijken met die van andere goede doelenorganisaties en bewaken we - over een reeks van jaren - ook de ontwikkeling van deze prestaties. Wij noemen de volgende prestatiegebieden en onze onder normale omstandigheden geldende streefniveaus op lange termijn:

- Kosten besteding aan de doelstelling (bestedingsratio's) (> 80% van de totale lasten)
- Kosten eigen fondsenwerving (< 20% van de baten eigen fondsenwerving)
- Kosten beheer en administratie (< 10% van de totale lasten)

Uit de cijfers blijkt dat wij in 2021 goed aan die streefniveaus voldoen.

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Bestedingspercentage baten								
<u>Besteed aan de doelstelling</u>								
Totale baten	46%	191%	84%	38%	114%	87%	79%	86%
Bestedingspercentage lasten								
<u>Besteed aan de doelstelling</u>								
Totale lasten	81%	92%	81%	84%	84%	83%	82%	80%
Wervingskosten % (CBF norm 25%)								
<u>Wervingskosten</u>								
Som van de geworven baten	6%	9%	12%	4%	13%	10%	10%	19%
Beheer en administratie								
<u>Kosten beheer en administratie</u>								
Totale lasten	8%	4%	9%	7%	7%	7%	8%	9%

Noot

In verband met de extra bijdrage van de Nationale Postcode Loterij zijn de totale baten in 2018 ruim 5 miljoen euro hoger dan in andere jaren. Hierdoor valt het bestedingspercentage baten veel lager uit in 2018. Exclusief deze bijdrage zou het uitkomen op 130% in 2019.

Financieel beleid

Algemeen

De Waddenvereniging heeft geen winstoogmerk. Financiële soliditeit is wel een voorwaarde voor ons functioneren maar niet ons doel. Een structureel sluitende meerjarenbegroting is een belangrijke pijler in ons financiële beleid. Als er ruimte is om extra middelen in te zetten dan doen we dat snel, maar uiteraard wel verantwoord en altijd in het licht van onze doelstellingen. Jaarlijks wordt via de jaarbegroting en het jaarplan vastgesteld hoeveel budget er binnen de vereniging beschikbaar is voor het realiseren van de jaardoelen. Per kwartaal worden de actuele financiële resultaten gevolgd en wordt er waar nodig bijgestuurd. Per kalenderjaar wordt de jaarrekening ter goedkeuring voorgelegd aan de Ledenraad. De Ledenraad adviseert het bestuur.

Beleid ten aanzien van reserves

De financiële positie van de Waddenvereniging is goed. De reserves geven een buffer voor de toekomst en geven ons ook na 2021 ruimte voor de reeds eerder geplande extra inzet van middelen voor onze doelen. De beheersing van het structurele budget is en blijft een aandachtspunt.

Reserves kunnen ontstaan door meevallers en overschotten, maar het aanhouden van die middelen moet altijd gerechtvaardigd worden vanuit de doelstellingen van de vereniging.

Dit gebeurt op basis van de volgende uitgangspunten:

1. Er worden bestemmingsreserves ingezet om een volgende fase in te gaan in het Waddengebied. Na vijftig jaren strijd om de unieke waarden van het gebied te behouden is het nu tijd om actiever werk te maken van het verbeteren van die waarden. De komende periode gaan wij ons inzetten voor een robuuste Waddenzee, waar de natuurlijke processen leidend zijn, de natuur tegen een stootje kan en ruimte is voor natuurbeleving en gepast menselijk medegebruik. Negatieve effecten van menselijke activiteiten zijn geminimaliseerd zodat het waddensysteem zich natuurlijk kan ontwikkelen. Binnendijks krijgt de Waddenzee meer ruimte, oude zeearmen worden weer geopend en ingrepen t.b.v. kustverdediging zijn zo veel mogelijk gebaseerd op natuurlijke processen. Hiervoor is een bedrag beschikbaar van € 2.541.444.
2. De continuïteitsreserve is bedoeld als buffer voor het opvangen van risico's en tegenvallers en moet in uitzonderlijke situaties een doorstart of zorgvuldige afbouw mogelijk maken. In relatie tot de risico's is geraamd dat een voorziening van € 1.500.000 hiervoor toereikend is. De continuïteitsreserve komt met de genoemde € 1.500.000 (vaste) lasten op circa 1 keer de jaarlijkse (vaste) organisatiekosten. Dit blijft ruim binnen het maximum dat volgens de CBF-regels is toegestaan (1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie).

Beleid ten aanzien van treasury

De vereniging belegt niet in aandelen. Conform het beleggingsstatuut van de vereniging worden beleggingsrisico's op twee manieren vermeden. Allereerst kiezen wij ervoor om ons geld alleen toe te vertrouwen aan zogenaamde systeembanken en risicomijdende banken die zich focussen op duurzame ontwikkeling. Ten tweede beperken we het wegzetten van middelen tot veilige vormen (zoals in deposito's) zodanig, dat deze beschikbaar zijn als we ze weer willen inzetten voor de doelstelling. Wij hanteren het uitgangspunt dat twee derde van deze middelen om veiligheidsredenen wordt ondergebracht bij 'first rating' banken en één derde bij banken met een uitgesproken herkenbaar groen en duurzaam profiel.

Rendement per jaar op uitgezette gelden over de afgelopen 5 jaar

	2021	2020	2019	2018	2017	2016
Rentebaten	0	8.081	44.992	45.620	49.641	63.505
Gemiddeld rendement op jaarbasis	0	0,10%	0,54%	0,72%	1,4%	1,7%

In 2021 zijn geen rentebaten ontvangen over banktegoeden. Er is zelfs rente betaald over tegoeden.

Beleid ten aanzien van beheersing risico's

Het beheersen van risico's begint met het onderkennen van het bestaan van bedreigingen waardoor ons werk niet, niet voldoende of niet correct kan worden uitgevoerd. Het gaat dan om operationele risico's, financiële risico's en reputatierisico's.

Operationele risico's

Operationele risico's zijn er in verschillende vormen. Met beleidsbeïnvloeding als een van onze primaire taken is het werk goeddeels afhankelijk van ontwikkelingen in de buitenwereld. Veranderingen in de publieke opinie, in de politiek, in wetenschappelijke inzichten of in de regionale context van partners met wie veel wordt samengewerkt, vinden grotendeels plaats buiten onze invloedssfeer. Deze kunnen echter grote weerslag hebben op ons werk, onze operationele slagkracht en de mate waarin wij onze doelen kunnen realiseren.

Om deze risico's te beheersen, wordt geïnvesteerd (in geld en in capaciteit) in de deskundigheid van de medewerkers en in het beheer van een omvangrijk relatienetwerk. Het gaat om relaties die vaak over langere periodes lopen.

Ook intern zijn er operationele risico's, namelijk op het vlak van de continuïteit van het team medewerkers en van de benodigde ondersteunende diensten en middelen. Te denken valt aan ziekteverzuim, brandveiligheid en de dreiging van uitval en schade aan computersystemen en -bestanden. Om deze risico's te beheersen worden enkele ondersteunende diensten niet intern verzorgd, maar uitbesteed aan specialisten. Wij hebben daarnaast een zerotolerancebeleid ten aanzien van fraude.

Financiële risico's

Financiële risico's vormen een tweede categorie risico's. In de beheersing van de uitgaven speelt de relatieve invloed van externe ontwikkelingen een grote rol. Een voorbeeld is de raming van kosten voor te voeren procedures: als door

vertraging de kosten pas in een later jaar worden gemaakt, is dat een onverwachte belasting van de begroting van dat jaar. Ook de onzekerheid van de opbrengst nalatenschappen geeft een risico op tegenvallers, ook al ramen we daarvoor niet meer dan een meerjarig gemiddelde. Mede uit oogpunt van risicobeheersing zijn er daarom goede kwartaalrapportages met managementinformatie per cluster, zodat kosten zo nodig tijdig bijgestuurd kunnen worden.

In de groei en beheersing van de inkomsten gaat het enerzijds om het professionaliseren van de fondsenwerving en anderzijds om het beheer van belangrijke relaties. Onze samenwerking met de Nationale Postcode Loterij is een belangrijke steun voor de onafhankelijke positie van de vereniging. De jaarlijkse bijdrage stelt de Waddenvereniging al vele jaren in staat een van overheidssubsidies onafhankelijke positie in te nemen. De Nationale Postcode Loterij volgt de vereniging op een kritisch opbouwende manier. Daarvoor heeft de vereniging veel waardering. Het verantwoord en gericht inzetten van de opgebouwde reserves ten behoeve van de doelstellingen is een maatregel die voortvloeit uit de samenwerking met de Nationale Postcode Loterij.

Reputatierisico's

Reputatierisico's zijn de derde en minst tastbare categorie van risico's. Het vertrouwen dat de samenleving in het werk van de Waddenvereniging stelt, is ons grootste kapitaal. Tegelijk is dat vertrouwen ook het meest vluchtige kapitaal. Een goede reputatie is een belangrijke buffer: eenzelfde incident leidt dan eerder tot een kras op het blazoën dan tot een forse deuk. In die zin is reputatiemanagement een instrument van risicobeheersing. Goed bestuur en investeren in de competenties van de medewerkers en ons netwerk zorgen ervoor dat signalen uit het veld en (sociale) media tijdig worden opgevangen.

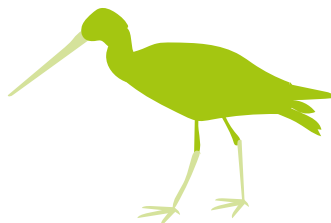
The background of the page features three white birds, likely terns, in flight against a clear, light blue sky. One bird is in the upper left, another in the center, and a third in the lower right. They all have long, thin, dark bills and dark caps. A dark blue banner with a white border is positioned across the upper middle of the page, containing the title text.

Jaarrekening

Balans per 31 december 2021

Na resultaatverwerking

	31 december 2021	31 december 2020
Activa		
Immateriële vaste activa	471	1.371
Materiële vaste activa	<u>736.209</u>	<u>465.162</u>
	736.679	466.533
Voorraden	16.490	18.151
Vorderingen en overlopende activa	876.971	1.349.351
Liquide middelen	<u>6.970.824</u>	<u>8.462.679</u>
	7.864.285	9.830.181
TOTAAL ACTIVA	<u><u>8.600.964</u></u>	<u><u>10.296.714</u></u>
Passiva		
Reserves en fondsen		
<i>Continuïteitsreserve</i>	1.500.000	1.500.000
<i>Bestemmingsreserves</i>	<u>2.593.160</u>	<u>2.306.776</u>
	4.093.160	3.806.776
Fondsen		
<i>Bestemmingsfonds</i>		
<i>Nieuwe Afsluitdijk/ Vismigratierivier</i>	741.158	751.503
<i>Bestemmingsfonds</i>		
<i>De Laatste Kilometer/ Vismigratierivier</i>	1.077.496	1.187.798
<i>Bestemmingsfonds CleanUp XL</i>	<u>1.649.147</u>	
	3.467.801	1.939.301
	7.560.961	5.746.077
Kortlopende schulden	<u>1.040.004</u>	<u>4.550.637</u>
TOTAAL PASSIVA	<u><u>8.600.964</u></u>	<u><u>10.296.714</u></u>

Staat van baten en lasten

	2021 werkelijk		2021 begroot		2020 werkelijk
Baten					
Baten van particulieren					
Contributies en donaties	1.234.066		1.102.960		1.118.177
Nalatenschappen	347.065		200.000		856.215
	1.581.131	37%	1.302.960		1.974.392
Baten van loterijorganisaties					
Nationale Postcode Loterij (reguliere bijdrage)	500.000	12%	500.000		500.000
Nationale Postcode Loterij (project bijdrage)	1.922.000	45%	1.922.000		0
Baten van subsidies van overheden	208.744	5%	471.431		240.686
Som van geworven baten					
	4.211.875		4.196.391		2.715.078
Baten als tegenprestatie voor levering van producten	17.871		0%	7.500	11.763
Overige baten	36.023		1%	20.000	62.566
TOTAAL BATEN	4.265.770		4.223.891		2.789.407

	2021 werkelijk		2021 begroot	2020 werkelijk
Lasten				
Bestedingen aan doelstellingen				
Rampenbestrijding en scheepvaart	0		0	49.384
Gebiedsbescherming	0		0	2.487.901
Klimaat en zeespiegelstijging	717.486		795.035	2.146.171
Natuur en landschap	737.629		1.043.592	0
Duurzame toerisme en 'liefde voor het wad'	512.354		700.871	633.633
	1.967.469	81%	2.539.498	5.317.089
Wervingskosten	259.505	11%	374.894	244.433
Kosten van beheer en administratie	202.656	8%	199.963	206.124
TOTAAL LASTEN	2.429.630		3.114.355	5.767.646
Saldo voor financiële baten en lasten	1.836.140		1.109.536	-2.978.239
Saldo financiële baten en lasten	-21.255		-5.000	8.081
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	1.814.885		1.104.536	-2.970.158
Bestemming saldo van baten en lasten				
Toevoeging/onttrekking aan:				
Bestemmingsreserves	-10.711		0	
Bestemmingsfondsen:				
<i>Clean Up XL</i>	1.649.147		1.377.717	
<i>Nieuwe Afsluitdijk/Vismigratierivier</i>	-10.345		0	-168
<i>De Laatste Kilometer/Vismigratierivier</i>	-110.302		-124.501	-3.710.852
Resterend saldo	297.096		-148.680	740.862
Toevoeging/onttrekking aan:				
Reserves				
<i>Bestemmingsreserve Meerjarenbeleidsplan</i>	297.096		-148.680	740.862
	0		0	0
	1.814.885		1.104.536	-2.970.158

De bestemming van het saldo van baten en lasten in 2021 is conform het besluit van het bestuur en de Ledenraad uitgevoerd.

Kasstroomoverzicht

	2021	2020
Saldo van baten en lasten	1.836.140	-2.978.239
Afschrijvingen	32.851	28.591
<i>Mutaties in het werkkapitaal:</i>		
Kortlopende vorderingen	472.380	-258.300
Kortlopende schulden	-3.510.633	3.861.904
Mutatie voorraden	1.661	792
Afronding	-	1
<i>Kasstroom uit bedrijfsoperaties:</i>	-1.167.601	659.748
Ontvangen/betaalde interest	-21.255	8.081
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten:</i>	-1.188.856	667.829
Investeringsactiviteiten:		
Investeringen in immateriële vaste activa	-	-
Investeringen in materiële vaste activa	311.449	451.045
Desinvesteringen materiële vaste activa	-8.450	-
Afloop deposito	-	-1.000.000
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten:</i>	-302.999	548.955
	-1.491.855	1.216.784
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten:</i>	-	-
Mutatie geldmiddelen	-1.491.855	1.216.784
Geldmiddelen		
Per 1 januari	8.462.679	7.245.895
Per 31 december	6.970.824	8.462.679
Mutatie geldmiddelen	-1.491.855	1.216.784

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten

Algemeen Activiteiten

De Waddenvereniging stelt zich ten doel het waddengebied te beschermen en te behouden voor generaties na ons. Zij doet dit via politieke lobby, beleidsbeïnvloeding, juridische acties en communicatie.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de directie van de Waddenvereniging zich verschillende oordelen en doet schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de

bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Stelselwijzigingen

Stelselwijziging met betrekking tot de nalatenschappen (Prospectieve verwerking)

Op 22 februari 2021 heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving een RJ-uiting gepubliceerd (RJ-Uiting 2021-3: Verwerking baten uit nalatenschappen) dat organisaties een stelselwijziging mogen toepassen rondom de verwerking van de baten vanuit nalatenschappen middels een overgangsbepaling. Dit betekent dat ervoor gekozen kan worden de baten uit nalatenschappen te verwerken op het moment dat de akte van verdeling dan wel de rekening en verantwoording is ontvangen, in plaats van

de baten uit nalatenschappen te verwerken op het moment dat deze betrouwbaar kunnen worden ingeschat. Deze stelselwijziging leidt ertoe dat de verantwoording van de baten uit nalatenschappen met ingang van boekjaar 2021 plaatsvindt op het moment dat de akte van verdeling of de rekening en verantwoording in het betreffende verslagjaar is ontvangen. Er vindt daarmee een eenmalige negatieve herwaardering plaats van circa € 110.000 die ten laste van het resultaat van 2021 is verantwoord. De Waddenvereniging kiest voor de in de RJ-Uiting 2021-3 geboden mogelijkheid om deze stelselwijziging prospectief te verwerken. Dat wil zeggen dat het nieuwe stelsel alleen wordt toegepast op nalatenschappen die nog niet in de jaarrekening van 2020 zijn verwerkt. De vergelijkende cijfers over 2020 zijn niet aangepast overeenkomstig de prospectieve verwerking.

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

De jaarrekening is opgesteld volgens de bepalingen van Richtlijn 650 Fondsenwervende instellingen van de Raad voor de Jaarverslaggeving. De grondslagen zijn, behoudens bovengenoemde stelselwijziging, ten opzichte van vorig jaar niet gewijzigd.

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten, tenzij anders vermeld.

De genoemde bedragen zijn in euro's tenzij anders aangegeven.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Grondslag voor financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als afgeleide financiële instrumenten (derivaten) verstaan. Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost in de "Grondslagen voor de waardering van activa en passiva". De waddenvereniging maakt geen gebruik van afgeleide financiële instrumenten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva **Immateriële vaste activa**

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en terreinen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de

verwachte toekomstige gebruiksduur. Op terreinen wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht. Voor de vaststelling of voor een materieel vast actief sprake is van een bijzondere waardevermindering wordt verwezen naar betreffende paragraaf.

Indien belangrijke bestanddelen van een materieel vast actief van elkaar te onderscheiden zijn en verschillen in gebruiksduur of verwachte gebruikspatroon, worden deze afzonderlijk afgeschreven.

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

Bijzondere waardeverminderingen

De vereniging beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief geschat. Voor materiële en immateriële wordt alleen rekening gehouden met een waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder-waardeverminderingsverlies wordt direct als last verwerkt in de winst-en-verliesrekening onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief. De opbrengstwaarde wordt in eerste instantie ontleend aan een bindende verkoopovereenkomst; als die er niet is, wordt de opbrengstwaarde bepaald met behulp van de actieve markt waarbij normaliter de gangbare biedprijs geldt als marktprijs. De in aftrek te brengen kosten bij het bepalen van de opbrengstwaarde zijn gebaseerd op de geschatte kosten die rechtstreeks kunnen worden toegerekend aan de verkoop en nodig zijn om de verkoop te realiseren.

Voor de bepaling van de bedrijfswaarde wordt een inschatting gemaakt van de toekomstige netto kasstromen bij voortgezet gebruik van het actief/de kasstroomgenererende eenheid; vervolgens worden deze kasstromen contant gemaakt waarbij een disconteringsvoet wordt gehanteerd. De disconteringsvoet geeft geen risico's weer waarmee in de toekomstige kasstromen al rekening is gehouden.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzonder waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord. Een bijzondere waardevermindering van goodwill wordt niet teruggenomen.

Ook voor financiële instrumenten beoordeelt de vereniging op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn voor bijzondere waardeverminderingen van een financieel actief of een groep van financiële activa. Bij objectieve aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen bepaalt de vennootschap de omvang van het verlies uit hoofde van de bijzondere waardeverminderingen, en verwerkt dit direct in de winst-en-verliesrekening.

Voorraden

De voorraden grond- en hulpstoffen worden gewaardeerd tegen kostprijs onder toepassing van de FIFO-methode ('first in, first out') of lagere opbrengstwaarde.

De verkrijgings- of vervaardigingsprijs bestaat uit alle kosten die samenhangen met de verkrijging of vervaardiging alsmede de gemaakte kosten om de voorraden op hun huidige plaats en in hun huidige staat te brengen. In de kosten van vervaardiging zijn begrepen directe loonkosten en toeslagen voor aan de productie gerelateerde indirecte vaste en variabele kosten, waaronder de kosten van het bedrijfsbureau, de onderhoudsafdeling en interne logistiek.

De opbrengstwaarde is de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incurantheid van de voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde, inclusief transactiekosten, van de tegenprestatie. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Als de ontvangst van de vordering is uitgesteld op grond van een verlengde overeengekomen betalingstermijn wordt de reële waarde bepaald aan de hand van de contante waarde van de verwachte ontvangsten en worden er op basis van de effectieve rente rente-inkomsten ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden, wissels, cheques en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Eigen vermogen

De Waddenvereniging kent een continuïteitsreserve en bestemmingsreserves. De continuïteitsreserve is door het bestuur vastgesteld op ongeveer 1,5x de vaste jaarlasten conform de (maximum) norm van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). Deze reserve geeft de vereniging bij grote tegenslagen de tijd zich op zorgvuldige wijze aan te passen aan de dan ontstane situatie. Voor de bestemmingsreserves heeft het bestuur op basis van de strategische doelstellingen van de vereniging de bestemming bepaald. Dit is in de toelichting op de post nader toegelicht.

Bestemmingsfondsen worden gevormd voor gelden die van derden zijn ontvangen en zijn geormerkt voor een bepaald doel. Dit is in de toelichting op de post nader toegelicht.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden, betreffen schulden die binnen 12 maanden na balansdatum kunnen worden opgeëist en worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Baten uit nalatenschappen

Baten uit nalatenschappen worden verwerkt in het verslagjaar waarin de akte van verdeling, danwel als er geen akte van verdeling is de rekening en verantwoording, is ontvangen. Uitbetalingen in de vorm van voorschotten worden in het verslagjaar waarin ze worden ontvangen als baten uit nalatenschappen verwerkt.

Baten als tegenprestatie voor de levering van producten

Baten als tegenprestatie voor de levering van producten worden als afzonderlijke post in de staat van baten en lasten verantwoord. Bij deze baten is de brutowinst verantwoord. De brutowinst is de netto-omzet verminderd met de kostprijs van de verkochte artikelen.

Lasten

De lasten van 2021 worden bij de kostentoerekening onderverdeeld in drie categorieën van activiteiten (bestemmingen):

1. besteed aan de doelstellingen (onderverdeeld in clusters)
2. wervingskosten
3. kosten beheer en administratie

In de eerste plaats worden voor zover mogelijk de directe kosten toegerekend aan één van deze categorieën.

De lasten die niet rechtstreeks kunnen worden toegerekend (kosten personeel, huisvesting, kantoor, algemeen en afschrijvingen) worden toebedeeld op basis van de daadwerkelijk bestede uren van het personeel aan de activiteiten, zoals blijkt uit de sluitende urenregistratie van medewerkers. Het gaat hierbij om de volgende percentages in 2021:

1. besteed aan de doelstellingen	81%
2. wervingskosten	11%
3. kosten beheer en administratie	8%

Pensioenlasten

De Waddenvereniging heeft een pensioenregeling voor haar personeel waarop de bepalingen van de Nederlandse Pensioenwet van toepassing zijn en waarbij de contractuele basispremie aan het pensioenfonds wordt betaald. Het pensioenfonds betreft Nationale Nederlanden. De premies worden verantwoord als personeelskosten zodra deze verschuldigd zijn. Vooruitbetaalde premies worden opgenomen als overlopende activa indien tot een terugbetaling of tot

een vermindering van toekomstige betalingen leidt. Nog niet betaalde premies worden als verplichting op de balans opgenomen.

De belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling zijn:

- deelname aan de pensioenregeling is verplicht voor alle medewerkers;
- de Waddenvereniging heeft bij een onverhoopt dekkingstekort van het pensioenfonds geen verplichting tot aanvullende stortingen, anders dan via hogere toekomstige premies;
- er is sprake van een middelloonregeling;
- de regeling bevat een ouderdoms-, partner- en wezenpensioen;
- de pensioengerechtigde leeftijd is 68 jaar;
- het pensioengevend jaarsalaris is per 1 januari 2021 maximaal € 74.926 te verminderen met de franchise per 1 januari 2021 van € 15.582;
- het opbouwpercentage ouderdomspensioen is 1,513%, het partnerpensioen is 0,35% en het wezenpensioen is 0,07% van de pensioengrondslag per pensioenjaar;
- de individuele werknemer betaalt een eigen bijdrage van 7% voor de pensioenregeling.

De Waddenvereniging heeft tevens een ANW-pensioenregeling voor haar personeel waarbij de contractuele basispremie aan de verzekeringsmaatschappij wordt betaald. De verzekeringsmaatschappij betreft De Goudse Verzekeringen.

De belangrijkste kenmerken van de ANW-pensioenregeling zijn:

- deelname aan de ANW-pensioenregeling is vrijwillig voor alle medewerkers met een partner;
- het verzekerd bedrag is € 10.000;
- de individuele werknemer betaalt een eigen bijdrage van 100% voor de ANW-pensioenregeling

Financiële baten en lasten

Rentebaten en rentelasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen.

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

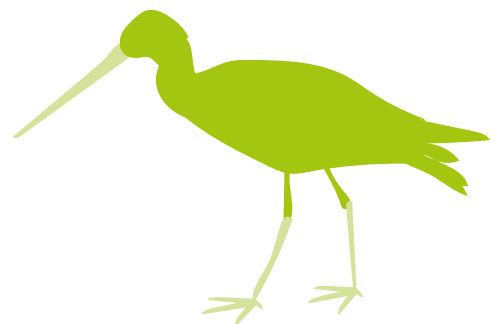
Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode.

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen, met uitzondering van deposito's met een

looptijd langer dan drie maanden. Kasstromen in vreemde valuta zijn omgerekend tegen een geschatte gemiddelde koers. Koersverschillen op geldmiddelen worden afzonderlijk in het kasstroomoverzicht getoond.

Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest, ontvangen dividenden en winstbelastingen zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Betaalde dividenden zijn opgenomen onder de kasstroom uit financieringsactiviteiten. De verkrijgingsprijs van de verworven groepsmaatschappij is opgenomen onder de kasstroom uit investeringsactiviteiten, voor zover betaling in geld heeft plaatsgevonden. De geldmiddelen die in de verworven groepsmaatschappij aanwezig zijn, zijn op de aankoopprijs in mindering gebracht. Transacties waarbij geen instroom of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt, waaronder financiële leasing, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen. De waarde van de gerelateerde activa en leaseverplichting zijn in de toelichting van balansposten verantwoord.

De betaling van de leasetermijnen uit hoofde van het financiële leasingcontract zijn voor het gedeelte dat betrekking heeft op de aflossing als een uitgave uit financieringsactiviteiten aangemerkt en voor het gedeelte dat betrekking heeft op de interest als een uitgave uit operationele activiteiten.

Toelichting op afzonderlijke balansposten van de jaarrekening 2021

Activa

IMMATERIËLE VASTE ACTIVA VOOR DE BEDRIJFSVOERING

Software	2021	2020
Waarde op 1 januari	1.371	15.975
Investerings	-	-
Afschrijvingen	900	14.604
Waarde op 31 december	471	1.371

Specificatie

Afschrijvingen in procenten	33%	33%
Aanschafwaarde	116.936	116.936
Cumulatieve afschrijving	116.465	100.961

MATERIËLE VASTE ACTIVA VOOR DE BEDRIJFSVOERING

Bedrijfsgebouwen en -terreinen	2021	2020
Waarde op 1 januari	458.026	14.307
Investerings	218.604	451.045
Desinvesteringen	8.450	-
Afschrijvingen	10.431	7.326
Waarde op 31 december	657.749	458.026

Specificatie

Afschrijvingen in procenten	5-25%	5-25%
Aanschafwaarde	667.400	610.571
Cumulatieve afschrijving	9.651	152.545

Andere vaste bedrijfsmiddelen	2021	2020
Waarde op 1 januari	7.136	13.796
Investerings	92.845	-
Afschrijvingen	21.521	6.660
Waarde op 31 december	78.460	7.136

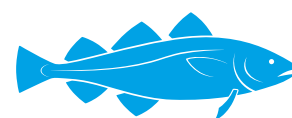
Specificatie

Afschrijvingen in procenten	0-33%	0-33%
Aanschafwaarde	176.473	114.432
Cumulatieve afschrijving	98.013	107.296

Totaal materiële vaste activa	2021	2020
Waarde op 1 januari	465.162	28.103
Investerings	311.449	451.045
Desinvesteringen	8.450	-
Afschrijvingen	31.952	13.986
Waarde op 31 december	736.209	465.162

Specificatie

Afschrijvingen in procenten	0-33%	0-33%
Aanschafwaarde	843.873	725.003
Cumulatieve afschrijving	107.664	259.841

VOORRADEN

	31 december 2021	31 december 2020
Voorraad benodigd voor de bedrijfsvoering		
Voorraad kantoorartikelen (geschat)	2.000	2.000
Voorraad benodigd voor de doelstelling		
Voorraad merchandise	14.490	16.151
TOTAAL	16.490	18.151

Onder de getelde voorraad is € 5.235 voorraad welkomstcadeau 's (2020: € 6.036). Deze zijn niet gewaardeerd op de balans. Ultimo 2021 is geen voorziening nodig. De voorziening per 31 december 2020 bedroeg € 0.

VORDERINGEN

	31 december 2021	31 december 2020
Te ontvangen bijdrage Nationale Postcode Loterij	500.000	500.000
Te ontvangen subsidies	156.098	281.822
Te ontvangen uitkeringen uit nalatenschappen	51.716	454.803
Debiteuren	68.629	32.547
Rente	0	583
Overige vorderingen en vooruitbetaalde bedragen	100.527	79.596
TOTAAL	876.971	1.349.351

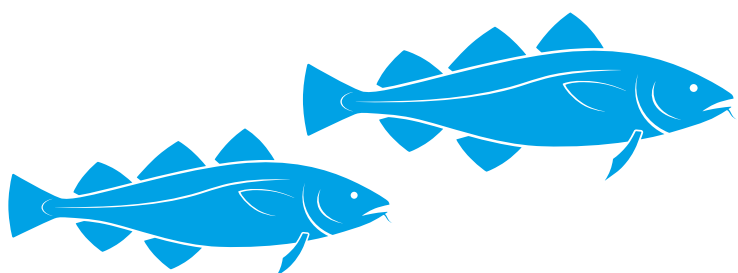
De vorderingen hebben een looptijd korter dan één jaar. Deze gelden worden aangewend in het kader van de doelstellingen, zoals ook is opgenomen in de begroting.

LIQUIDE MIDDELEN

	31 december 2021	31 december 2020
Tegoeden bij banken	6.970.167	8.462.156
Contanten	657	523
Totaal	6.970.824	8.462.679

De tegoeden staan op direct opvraagbare (spaar)rekeningen, er is geen opnamebeperking.

Deze gelden worden aangewend in het kader van de doelstellingen, zoals ook is opgenomen in de begroting.

PASSIVA

RESERVES

	Bestemmingsreserve			Continuïteits- reserve	TOTAAL
	Impuls kwaliteit	giftvraag vogels	Meerjaren- beleidsplan		
Stand per 31 december 2020	9.434	22.308	2.275.033	1.500.000	3.806.775
<i>Mutaties resultaatbestemming</i>					
Toevoeging/ afname via vermogensmutatie	-	-	-	0	-
Toevoeging/ afname via resultaatbestemming	9.434	1.277	297.096	0	286.385
Stand per 31 december 2021	-	21.031	2.572.129	1.500.000	4.093.160

De bestemming van het resultaat geschiedt conform het besluit van het bestuur. Voorgesteld wordt, na de onttrekking aan het bestemmingsfonds en de specifieke bestemmingsreserves, het resterende saldo toe te voegen aan de reserve meerjarenbeleidsplan. Dit voorstel voor resultaatbestemming is al in deze jaarrekening verwerkt.

Het resultaat 2021 is voor wat betreft specifieke bestedingen over 2021 ten laste van de betreffende specifieke bestemmingsreserves gebracht. Het per saldo resterende bedrag van € 297.096 komt als sluitpost ten gunste van de bestemmingsreserve meerjarenbeleidsplan.

Er resteert een bedrag van € 2.520.413 dat door het bestuur is bestemd voor de uitvoering van uit het Meerjarenbeleidsplan.

De continuïteitsreserve is bedoeld als buffer voor het opvangen van risico's en tegenvallers en moet in uitzonderlijke situaties een doorstart of zorgvuldige afbouw mogelijk maken. In relatie tot de risico's is geraamd dat een voorziening van € 1.500.000 hiervoor toereikend is. De continuïteitsreserve komt met de genoemde € 1.500.000 (vaste) lasten op circa een keer de jaarlijkse (vaste) organisatiekosten. Dit blijft ruim binnen het maximum dat volgens de CBF-regels is toegestaan (1,5 x de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie).

BESTEMMINGSFONDSEN

	Clean Up XL	Nieuwe Afsluitdijk/ Vismigratie rivier	De Laatste Kilometer/ Vismigratie rivier	TOTAAL
Stand per 31 december 2020	-	751.671	1.187.798	1.939.301
Bij: verkregen baten	1.922.000	-	-	1.922.000
Af: bestedingen	272.853	10.345	110.302	393.500
Stand per 31 december 2021	1.649.147	741.158	1.077.496	3.467.801

In 2021 heeft de Waddenvereniging € 1.922.000 van de Nationale Postcode Loterij ontvangen voor de CleanUp XL. Hiervoor is een bestemmingsreserve gevormd. Inmiddels is € 273.000 besteed voor dit project. Hierdoor is nog € 1.649.000 te besteden. Dit is tot en met 2024 te besteden. Dit betreft een samenwerkingsverband met Stichting de Noordzee en de Natuur en Mileufederaties waarbij de Waddenvereniging aangewezen is als penvoerder.

In 2013 ontving de Waddenvereniging € 2.070.000 van de Nationale Postcode Loterij voor het realiseren van een Vismigratierivier door de Afsluitdijk. Hiermee wordt deze barrière beter passeerbaar voor trekvis als de aal en de spiering. Deze bijdrage is uit de extra trekking van de Nationale Postcode Loterij van 2012 gedoneerd.

De uitgaven in het kader van dit project zullen in de periode 2013 tot en met 2024 geschieden ten laste van dit bestemmingsfonds.

In 2018 ontving de Waddenvereniging € 5.114.000 van de Nationale Postcode Loterij voor het realiseren van de 'laatste kilometer' van de Vismigratierivier door de Afsluitdijk. Hiermee wordt deze barrière beter passeerbaar voor trekvis als de aal en de spiering. Deze bijdrage is uit de extra trekking van de Nationale Postcode Loterij van 2017 gedoneerd.

De uitgaven in het kader van dit project zullen in de periode 2019 tot en met 2024 geschieden ten laste van dit bestemmingsfonds.

KORTLOPENDE SCHULDEN

	31 december 2021	31 december 2020
Vooruit ontvangen subsidies projecten	50.000	461.179
Vooruit ontvangen contributies volgend jaar	-	2.522
Crediteuren	269.195	3.714.954
Vakantiedagen en vakantiegeld	90.349	79.574
Af te dragen loonbelasting en sociale premies	29.962	31.354
Nog te betalen declaraties werknemers	503	503
Nog te betalen nettolonen	1.573	-
Nog te betalen kosten Coalitie Wadden Natuurlijk	97.009	52.981
Nog te betalen Swim Way	413.784	-
Diverse schulden	88.132	207.570
TOTAAL	1.040.004	4.550.637

Onder de vooruit ontvangen subsidies projecten per 31 december 2021 is een bedrag van € 722.000 opgenomen wat ook ter beschikking staat voor anderen in een verband waarbinnen de Waddenvereniging penvoerder is. Daarnaast is er een toezegging gedaan voor een bijdrage in de jaarlijkse kosten van het project Vismigratierivier voor komende jaren. Het in 2021 vooruit ontvangen bedrag ad € 50.000 is onder de vooruit ontvangen subsidies projecten verantwoord.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN ACTIVA, RECHTEN EN VERPLICHTINGEN

Rechten

Als gevolg van de stelselwijziging zoals toegelicht op pagina 14 worden baten uit nalatenschappen verwerkt in het verslagjaar waarin de akte van verdeling, danwel als er geen akte van verdeling is de rekening en verantwoording, is ontvangen. Het kan voorkomen dat de waddenvereniging nalatenschappen heeft aanvaard waar nog geen akte van verdeling danwel de rekening en verantwoording van is ontvangen, deze baten zijn dan niet verwerkt in jaarrekening. Hierbij kan het gaan om materiële bedragen

Toelichting op de staat van baten en lasten

Algemeen

In 2021 sluit de staat van baten en lasten met een positief saldo van € 1.815.000. Begroot was een positief saldo van € 1.105.000. De baten vallen € 42.000 hoger uit dan begroot. De baten uit nalatenschappen zijn echter € 147.000 hoger en de baten uit contributies en donaties € 131.000 hoger. De baten uit subsidies van overheden zijn echter € 263.000 lager dan begroot.. Daarnaast is er in 2021 € 663.000 minder uitgegeven dan begroot. Er is € 551.000 minder uitgegeven aan bestedingen aan doelstellingen en € 115.000 minder aan wervingskosten.

Baten

Baten van particulieren

Aan contributies en donaties is er in 2021 € 1.234.000 ontvangen, € 131.000 meer dan begroot. De contributies bedragen € 908.000, de donaties € 326.000. De baten uit nalatenschappen zijn ook hoger dan de begroting. De werkelijke baten bedragen € 347.000 tegenover de begrote baten van € 200.000. De baten van particulieren zijn structurele baten.

Baten van loterijorganisaties

De niet geormerkte bijdrage van de Nationale Postcode Loterij voor 2021 is vastgesteld op € 500.000. Dit bedrag is ook in de begroting meegenomen. Deze bate is structureel.

Daarnaast is een projectbijdrage van € 1.922.000 van de Nationale Postcode Loterij ontvangen ten behoeve het van project CleanUp XL. Dit project kent een duur tot en met 2024.

Baten van subsidies van overheden

De opbrengsten uit subsidies van overheden bedragen € 209.000 en zijn daarmee ruim € 262.000 lager dan begroot. De subsidieopbrengsten worden genomen naar rato van de voortgang van de werkzaamheden van de subsidiabele projecten. Deze zogenaamde dekking wordt per jaar bepaald aan de hand van de voortgangsinformatie uit de betreffende projectadministraties. De baten van subsidies van overheden zijn incidentele baten.

Baten als tegenprestatie voor levering van producten

De baten als tegenprestatie voor levering van producten is als volgt onder te verdelen:

Netto-omzet	€ 18.000
Kostprijs	€ 4.000
Bruto opbrengst	€ 14.000

Overige baten

De overige baten zijn € 16.000 hoger dan begroot en komen uit op een totaal van € 36.000. De opbrengsten van de vrijwilligerswerkgroepen van de Waddenvereniging voor excursies en de Werelderfgoed-excursies is hoger dan begroot, namelijk € 19.000.

Lasten

Besteed aan doelstellingen

Ten opzichte van de begroting 2021 zijn de totale bestedingen aan doelstellingen in 2021 € 551.000 lager. Totaal is er € 1.989.000 uitgegeven aan de doelstelling. In onderstaande tabel zijn de bestedingen per thema uitgesplitst:

Besteed aan de doelstelling	Werkelijk 2021	Begroot 2021	Vershil
Landschap en Natuur	737.629	1.043.592	-298.238
Klimaat en zeespiegelstijging	717.486	795.035	-71.744
Duurzame toerisme en 'liefde voor het wad'	512.354	700.871	-180.792
TOTAAL	1.967.469	2.539.498	-550.774

Alle bedragen zijn in euro's

SPECIFICATIE EN VERDELING KOSTEN NAAR BESTEMMING

Bestemming	2021 werkelijk		
	Doelstelling		
	Klimaat en zeespiegelstijgin	Natuur en Landschap	Duurzame Toerisme en "liefde voor het wad"
Uitbesteed werk	317.327	121.102	229.641
Communicatiekosten			
Personeelskosten	333.144	515.075	223.822
Huisvestingskosten	16.523	25.014	14.520
Kantoor- en algemene kosten	41.158	62.307	36.168
Afschrijvingen	9.335	14.131	8.203
TOTAAL	717.487	737.629	512.354
In procenten	29,5%	30,4%	21,1%

Wervingskosten

De wervingskosten bedragen € 260.000 en komen daarmee € 115.000 lager uit dan begroot. Voor de inning van de reguliere contributie bedragen de kosten € 14.000. Dit is exclusief eigen gemaakte uren. Voor wervingsacties is ruim € 105.000 uitgegeven. De toegerekende kosten op basis van de bestede uren bedragen ruim € 187.000. De totale wervingskosten blijven met 6% van de som van de geworven baten ruim binnen de door het CBF vastgestelde norm van 25%.

Kosten van beheer en administratie

De kosten voor beheer en administratie bedragen € 202.000. Dit is € 2.000 hoger dan begroot. De kosten voor beheer en administratie zijn 8% van de totale lasten.

SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

Er zijn geen rentebaten over banktegoeden ontvangen. Er is zelfs betaald over banktegoeden.

De liquiditeiten staan op vrij opneembare spaarrekeningen.

De financiële baten en lasten bestaan alleen uit rente baten en lasten.

			2021 totaal	2021 begroting	2020
Werving baten	Wervingskosten	Beheer en administratie			
		Kosten beheer en administratie			
		91.234	759.305	1.472.692	4.229.784
130.694			130.694	146.100	99.180
100.892		87.273	1.260.207	1.255.624	1.187.904
6.883		5.954	68.894	76.267	66.523
17.146		14.832	171.611	140.280	155.664
3.889		3.364	38.920	24.000	28.591
259.505		202.657	5.767.646	3.114.963	5.767.646
10,7%		8,3%	100%	100,0%	100,0%

PERSONEELSKOSTEN

De kosten zijn als volgt onder te verdelen:

	2021	2020
Brutolonen	925.294	895.786
Werkgeversdeel sociale lasten	153.304	145.983
Pensioenkosten	104.942	105.785
Overige personeelskosten	-24.946	40.351
TOTAAL	1.158.594	1.187.905

Aan het einde van het jaar zijn er 21 medewerkers in dienst (2020: 20). Gemiddeld voor 2021 in full-time equivalenten: 15,6 fte (2020: 15,4). Er zit een afwijking tussen de gepresenteerde personeelskosten hierboven en zoals deze onderverdeeld is in de programma's. Deze afwijking is veroorzaakt doordat er personeelskosten werden gemaakt voor samenwerkingsverbanden. Deze worden niet gepresenteerd in de kosten die worden gemaakt per programma.

Beloning bestuur

Bestuursleden verrichten hun werkzaamheden onbezoldigd en hebben recht op een reiskostenvergoeding en vergoeding voor kosten van telefoon en dergelijke. In 2021 zijn er geen kostenvergoedingen betaald. Er zijn geen voorschotten, leningen of garanties verstrekt aan bestuursleden.

	2021	2020
Naam	L. Jacobi	L. Jacobi
Functie	Directeur	Directeur
Dienstverband		
Dienstverband	Onbepaalde tijd	Onbepaalde tijd
Uren	32 uur per week	32 uur per week
Parttime percentage	80%	80%
Periode	heel 2021	heel 2020

BEZOLDIGING DIRECTIE

	2021	2020
Jaarinkomen		
Bruto loon/salaris	67.814	65.203
Vakantiegeld	5.303	5.075
Eindejaarsuitkering, 13e / 14e maand	0	0
Variabel inkomen	0	0
TOTAAL	73.117	70.278
SV lasten (wg deel)	10.191	8.831
Belastbare vergoeding/ bijtellingen	512	394
Pensioenlasten (wg deel)	12.862	12.186
Overige beloningen op termijn	0	0
Uitkeringen beëindiging dienstverband	0	0
TOTAAL BEZOLDIGING	96.682	91.689

Het bestuur heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt het bestuur de Adviesregeling Beloning Directeuren van Goede Doelen van VFI en de Code Wijffels (zie www.vfi.nl).

Het jaarinkomen van de directie blijft binnen het geldende maximum van € 99.828 volgens de VFI Beloningsregeling. Voor een toelichting op het beleid en de uitgangspunten voor de directiebezoldiging verwijzen we naar het hoofdstuk Governance in dit jaarverslag.

Aan de directieleden zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur en de ledenraad van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2021

ONS OORDEEL

Wij hebben de jaarrekening 2021 van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee te Harlingen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee per 31 december 2021 en van het saldo van baten en lasten over 2021 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2021;
2. de staat van baten en lasten over 2021; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

DE BASIS VOOR ONS OORDEEL

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Ref.: J.NO.22175

accon avm controlepraktijk B.V., Burgemeester Burgerslaan 44, 5245 NH Rosmalen
T: 088 446 9007, F: 088 44 69 046, www.acconavm.nl

Op onze dienstverlening en/of andere rechtshandelingen zijn steeds de algemene voorwaarden van accon■avm controlepraktijk b.v. van toepassing, waarin een beperking van aansprakelijkheid is opgenomen. Deze algemene voorwaarden zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 09114597 en zullen op eerste verzoek kosteloos aan u worden toegezonden. Tevens kunt u de algemene voorwaarden via onze website <https://acconavm.nl/algemene-voorwaarden/> raadplegen. Bezoek ook onze website voor meer informatie over onze dienstverlening, onze mensen en onze ambities. Bovengenoemde disclaimer en aansprakelijkheidsbeperking gelden niet alleen voor accon■avm controlepraktijk b.v. maar ook voor iedere andere entiteit binnen het Accon avm-netwerk en onze en hun respectieve personeelsleden.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen vereist is.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten i in RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen en de Nederlandse controlestandaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN HET BESTUUR EN DE LEDENRAAD VOOR DE JAARREKENING

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Instellingen. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de vereniging in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vereniging te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de vereniging haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De ledenraad is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vereniging.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Rosmalen, 27 juli 2022

accon avm controlepraktijk B.V.

Namens deze:

M.W.J. Hönig MSc
Registeraccountant

BIJLAGE BIJ ONZE CONTROLEVERKLARING OVER DE JAARREKENING 2021 VAN DE LANDELIJKE VERENIGING TOT BEHOUD VAN DE WADDENZEE

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vereniging;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vereniging haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een vereniging haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de ledenraad onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Resultaatbestemming

De bestemming van het resultaat geschiedt conform het besluit van het bestuur. Voorgesteld wordt het resultaat te onttrekken aan het bestemmingsfonds en aan de reserve meerjarenbeleidsplan. Dit voorstel is al in deze jaarrekening verwerkt.

Ondertekening

Dit bestuursverslag en de jaarrekening zijn per 30 juni 2022 opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuur van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee. Aansluitend zijn deze, na goedkeuring door de Ledenraad op 14 juli 2022, door het bestuur conform de statuten geautoriseerd.

Kim van Nieuwaal, voorzitter

Eelke Folmer, vicevoorzitter

Jolanda Beyer, penningmeester

Rudolph de Jong, lid

Mark van Kruining, lid

Taco Stoppels, lid

Barbara Hoogland, lid

Colofon

De Waddenvereniging presenteert het bestuursverslag 2021 online. Een pdf-versie van het bestuursverslag is te downloaden via www.waddenvereniging.nl/bestuursverslag. De controleverklaring van de onafhankelijke accountant is opgenomen in de PDF-versie van het verslag.

Wilt u reageren op het bestuursverslag van de Waddenvereniging, dan kan dat via info@waddenvereniging.nl.

Redactie

Karin de Mik
Tessa van Bussel

Vormgeving

NEWR, Leeuwarden

Fotoverantwoording

Foto's door Henk Postma, Marcel van Kammen, Renate de Backere, Cris Toala Olivares, en Merlijn Torensma

Beeld uit dit jaarverslag mag alleen worden gebruikt met toestemming van de fotograaf.

